

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ім. адмірала Макарова
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ МОРЯ

КАФЕДРА ФІНАНСІВ

«ДОПУЩЕНИЙ ДО ЗАХИСТУ»

завідувач кафедру

професор НУК, д.е.н. Рогов Г.К.
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б. завкафедру)

«__» _____ грудня _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: **«УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ**
БАНКІСЬКИХ УСТАНОВ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ
ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ»

Виконав: студент групи 6441мз

Каткова А.С.

(підпис)

Керівник роботи:

Доцент кафедри фінансів, к.е.н.
(посада, науковий ступінь, вчене звання)

Приходько Н.В.

(підпис)

Миколаїв – 2022 р.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ
АДМІРАЛА МАКАРОВА**

Факультет економіки моря

Кафедра _____ фінансів
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Гарант освітньої програми
проф., д.е.н. Рогов Г.К.
« 5 » грудня 2022 року

д

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»**

Студенту Каткова Анастасія Сергіївна
(прізвище, ім'я по батькові)

1. Тема роботи: «УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ
БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЇХ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ»

Керівник роботи доцент, к.е.н. Приходько Наталі Василівна
(науковий ступень, вчене звання, прізвище, ім'я по батькові)

Затверджені наказом ректора № 796уч. від « 28 » вересня 2022 року

2. Термін подачі роботи 12.12.2022р.

3. Вихідні дані по роботі:
нормативно-законодавча база
фінансова звітність АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2021 роки;
статистична інформація з сайту Національного банку України і
Міністерства фінансів України, Державної служби статистики

4. Перелік питань, що належать до розробки:
розкрити сутність поняття «кредитний портфель банку»; охарактеризувати
існуючі методи управління кредитним портфелем банку; розкрити методичні
підходи до оцінки якості кредитного портфеля банку; визначити вплив
ефективності управління кредитним портфелем банку на фінансову стійкість
банку; здійснити оцінку кредитного портфеля банківської системи України;
проаналізувати кредитний портфель і ефективність управління ним в АТ КБ
«Приватбанк»; розробити практичні рекомендації з підвищення ефективності
управління кредитним портфелем банку.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) мета, предмет, об'єкт дослідження; взаємозв'язок управління кредитним портфелем і фінансової стійкості банку; основні показники кредитної діяльності банків України за 2011-2021 роки; динаміка відносних показників якості кредитного портфеля банків України в 2011-2021 рр.; динаміка основних показників кредитної діяльності банків України за 9 місяців 2022 року; аналіз ефективності управління кредитним портфелем банків України в 2011-2021 роках і за 9 місяців 2022 р.; динаміка кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк», резервів під знецінення в 2019- 2021 рр.; структура кредит-ного портфеля АТ КБ «Приватбанк» за суб'єктами кредитування в 2019-2021 рр.; структура кредитного портфеля АТ «Приватбанк» в 2019-2021 рр. за термінами погашення, за термінами прострочення і ознаками знецінення; динаміка і структура процентних доходів за кредитними операціями, показники, які характеризують рівень кредитного ризику АТ КБ «Приватбанк» за 2019-2021 роки; розрахунок динамічного індикатора рівня управління кредитним портфелем банківської установи; розрахунок динамічного індикатора оцінки рівня управління кредитним портфелем АТ КБ «Приватбанк»; шляхи зниження частки NPL в кредитному портфелі банків України.

6. Дата видачі завдання 5.05.2022

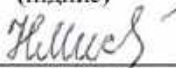
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назви етапів роботи	Терміни виконання етапів роботи	Примітка
1	Систематизація інформації та складання розгорнутого змісту роботи, затвердження його науковим керівником	19.05.2022	виконано
2	Розробка теоретичного розділу	20.06.2022	виконано
3	Розробка аналітичного розділу	10.10.2022	виконано
4	Розробка проектного розділу	10.11.2022	виконано
5	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	19.11.2022	виконано
6	Розробка автореферату, презентації кваліфікаційної роботи та доповіді	30.11.2022	виконано
7	Подання кваліфікаційної роботи на попередній захист	10.12.2022	виконано
8	Подання на кафедру фінансів тексту остаточного варіанту роботи, підписаного її керівником, разом з заявою щодо самостійності виконання роботи та ідентичності друкованої та електронної версії роботи	10.12.2022	виконано
9	Подання кваліфікаційної роботи рецензенту	16.12.2022	виконано
10	Подання на кафедру фінансів електронних версії наступних документів у форматі pdf: кваліфікаційної роботи; файлу-опису кваліфікаційної роботи (згідно Додатку до наказу ректора НУК від 19.05.2020 р. за №287-уч); презентації доповіді	21.12.2022	виконано
11	Подання на кафедру фінансів письмового відгуку та рецензії на кваліфікаційну роботу	21.12.2022	виконано

Студент / Каткова А.С. /

(підпис)

(ПІБ)

Керівник / Приходько Н.В. /

(підпис)

(ПІБ)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ	8
1.1. Сутність поняття «кредитний портфель банку»	8
1.2. Методи управління кредитним портфелем банківської установи.....	16
1.3. Взаємозв'язок управління кредитним портфелем і фінансової стійкості банку.....	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКІВ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	32
2.1. Аналіз структури, якості кредитного портфеля банків України	32
2.2. Загальна характеристика АТ КБ «Приватбанк», аналіз його активів і пасивів	45
2.3. Аналіз кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк»	51
2.4. Оцінка ефективності управління кредитним портфелем банку	61
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКІВ УКРАЇНИ.....	67
3.1. Розробка моделі оцінки рівня управління кредитним портфелем банківської установи	67
3.2. Шляхи зменшення обсягів проблемних кредитів в кредитному портфелі банківської системи України	78
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	92
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Кредитні операції банків є пріоритетним напрямом їх діяльності, основним джерелом їх доходів. Від успішного проведення кредитних операцій залежить рентабельність як окремої банківської установи, так і банківської системи в цілому. Тому головним завданням, яке сьогодні стоїть перед менеджментом банків, є ефективне управління кредитним портфелем. І особливо це важливо в сьогоднішніх умовах воєного стану в Україні. Тільки ефективне управління кредитним портфелем забезпечує фінансову стійкість, ліквідність і надійність банківської установи, що особливо важливо для акціонерів, юридичних і фізичних осіб, які є клієнтами банку. Сучасний кредитний портфель виступає певним критерієм, який характеризує якість кредитної політики банку і його конкурентоспроможність, можливості протистояти впливу зовнішніх і внутрішніх чинників. Отже, дослідження теоретичних і практичних аспектів управління кредитним портфелем банку є надзвичайно актуальним.

Проблеми управління кредитними операціями банків досліджувалися багатьма зарубіжними ученими - Э. Дж. Доланом [1], П. С. Роузом [2], Дж. Сінкі [3], Х. Грюнінгом [4], Г. Н. Белоглазовою [5], Кабушкиним С. Н. [6], О. І. Лаврушиным [7], Г. С. Пановою [8] та ін.; українськими вченими - такими як О. Васюренко [9], А.М. Герасимович [10], О. В. Дзюблюк [11, 12], Кириченко О. А. [13], Криклій О. А. [14], А.М. Мороз [15], Л. О. Примостка [16, 17], М. І. Савлук [18], П. М. Чуприна [19] та іншими.

Незважаючи на це, питання вдосконалення управління кредитним портфелем в процесі великої частки непрацюючих кредитів, погіршення якості кредитних портфелів банків України залишаються дискусійними. Це і зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи, її мету і завдання.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних основ управління кредитним портфелем банків, розробка методичних підходів і

практичних рекомендацій із вдосконалення управління кредитним портфелем банків.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні завдання:

- розкрити сутність поняття «кредитний портфель банку»;
- охарактеризувати існуючі методи управління кредитним портфелем банку;
- розкрити методичні підходи до оцінки якості кредитного портфеля банку;
- визначити вплив ефективності управління кредитним портфелем банку на фінансову стійкість банку;
- здійснити оцінку кредитного портфеля банківської системи України;
- проаналізувати кредитний портфель та ефективність управління ним в АТ «Приватбанк»;
- розробити практичні рекомендації з підвищення ефективності управління кредитним портфелем банку.

Об'єктом дослідження є процес управління кредитним портфелем банку.

Предметом дослідження є теоретичні основи, методичні підходи і практичні аспекти управління кредитним портфелем банку.

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної роботи використані загальнонаукові методи: систематизації і узагальнення (при вивченні сутності поняття «кредитний портфель банку»); порівняння; системного аналізу (при вивченні і аналізі банківської діяльності і чинників, які впливають на ефективність управління кредитним портфелем банку); табличні методи, методи аналізу і синтезу, індукції і дедукції, метод групування; графічні методи для оцінки структури кредитного портфеля банків України; статистичні методи.

Інформаційною базою дослідження є нормативні і законодавчі акти, що регулюють діяльність банків; наукові праці вчених у банківській справі, банківському менеджменті; матеріали науково-практичних конференцій і семінарів, періодичних видань з питань управління кредитним портфелем

банків; матеріали Національного банку України; фінансова і статистична звітність банків; Інтернет-ресурси.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження, полягає в наступному:

вдосконалено:

- визначення кредитного портфеля банку як економічно обґрунтованої і структурованої сукупності кредитних угод, сформованих відповідно до вимог кредитної політики банку, органів банківського нагляду і прийнятного рівня кредитного ризику. При такому визначенні кредитний портфель є результатом цілеспрямованих і ефективних управлінських рішень посадовців, що відповідають за кредитну діяльність банку, які реалізуються шляхом видачі кредитів різних видів з урахуванням встановлених вимог органів банківського нагляду;

отримало подальший розвиток:

- модель оцінки рівня управління кредитним портфелем банку шляхом розрахунку узагальнюючого показника рівня управління кредитним портфелем, розрахованого методами непараметричної статистики.

Практичне значення отриманих результатів. Проведений в магістерській роботі детальний аналіз кредитного портфеля банківської системи України і оцінка ефективності управління ним можуть бути використані як основа для ухвалення відповідних оперативних і стратегічних рішень банками для вдосконалення управління кредитним портфелем. Розроблена модель оцінки рівня управління кредитним портфелем банку методами непараметричної статистики дозволить оцінити якість кредитного портфеля будь-якого банку в динаміці і розробити напрями її підвищення.

Практичне значення отриманих результатів полягає в практичній реалізації висновків і пропозицій, які можуть сприяти вдосконаленню управління кредитним портфелем банків. Розроблена модель оцінки рівня управління кредитним портфелем банку методами непараметричної статистики дозволить оцінити якість кредитного портфеля будь-якого банку в

динаміці і розробити рекомендації по його підвищенню.

Особистий вклад претендента. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаним дослідженням, в якому викладені теоретичні і практичні аспекти управління кредитним портфелем банків.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні і методичні положення, які є результатом дослідження, докладалися і обговорювалися на Всеукраїнській науковій конференції «Всеукраїнські наукові економічні читання «Забезпечення сталого розвитку національної економіки» (Національний університет кораблебудування імені адмірала С. О. Макарова, м. Миколаїв, 2022).

Структура і обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота виконана на 99 сторінках комп'ютерного тексту і складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (50 найменувань). Робота містить 10 рисунків і 23 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

1.1. Сутність поняття «кредитний портфель банку»

Визначення поняття «кредитний портфель банку» є важливим, оскільки від повноти і глибини розуміння сутності кредитного портфеля залежить ефективність управління цим портфелем. Кредитний портфель є досить складною економічною категорією.

Термін «портфель» походить від старофранцузького слова *portefeuille* (*porte* - носити, *feuille* - лист) і означає сукупність форм і видів економічної, фінансової діяльності [20, с. 209]. Значення терміну «портфель» ще тлумачать як сукупність фінансових активів [13].

У економічній літературі можна виділити три основні підходи до визначення поняття «кредитний портфель банку» (табл. 1.1) :

Таблиця 1.1

Наукові підходи до трактування поняття «кредитний портфель»

Автор	Визначення
1	2
1. Місце кредитного портфеля при здійсненні операцій кредитування	
О. І. Лаврушин [7]	Кредитний портфель - це сукупність виданих позик, які класифікуються на основі критеріїв, пов'язаних з різними чинниками кредитного ризику або способами захисту від нього
А. І. Пашков [21]	Кредитний портфель - сукупність засобів, які розміщуються у вигляді зобов'язань (міжбанківські кредити, кредити юридичним особам, кредити фізичним особам)
В. А. Човників [22]	Кредитний портфель відбиває вибір напрямів кредитних вкладень залежно від їх прибутковості і міри ризику

Продовження таблиці. 1.1

1	2
Г. С. Панова [8]	Кредитний портфель - величина мобілізованих засобів у вигляді кредитів, виданих торгово-промисловим організаціям, фінансово-кредитним установам, приватним установам за мінусом резерву ліквідності
2. Місце кредитного портфеля в загальному обсязі банківських операцій	
Е.Дж. Долан [1]	Кредитний портфель - сукупність банківських активів і пасивів
Дж. Ф. Синки [3]	Кредитний портфель - це сукупність фінансових активів; банк може бути представлений як сукупність прибуткових активів, переважно кредитів; таким чином, дається визначення поняття портфеля як сукупності фінансових активів, у тому числі кредитів.
Герасимович А.М. [7, с. 458] Примостка Л. О. [20, с. 225]	Кредитний портфель - це сукупність усіх кредитів, наданих банком з метою отримання прибутку
Щибиволок З. І. [24, с. 39]	Кредитний портфель - це сукупність усіх кредитів, наданих банком з метою отримання доходу
Цисарь І. Ф. [25] Лапуста Л.Г. [26, с. 204]	Кредитний портфель - це сукупність вимог банку по кредитах, які класифікуються на основі критеріїв, пов'язаних з різноманітними чинниками кредитного ризику або методів захисту від нього»
Бугель Ю. В. [27, с. 5]	Кредитний портфель - це сукупність наданих банком позик, сформована з метою отримання прийнятного рівня доходу і забезпечення платоспроможності банку при мінімальному рівні кредитного ризику
3. Місце кредитного портфеля на рівні державної політики	
В. М. Голуб [23]	Кредитний портфель - важливий інструмент управління кредитною діяльністю комерційного банку, який повинен направляти його стратегічну політику і поточну діяльність на виконання завдань державної кредитної політики

1. При розкритті сутності поняття акцент робиться на місце кредитного портфеля при здійсненні операцій кредитування.

Представниками такого підходу визначення суті «кредитного портфеля» є такі учені як О. І. Лаврушин, А.И. Пашков, Г. С. Панова, В. А. Човників. Вони визначають кредитний портфель як сукупність виданих позик, тим самим враховують лише здійснення кредитної операції. Це найпростіше визначення кредитного портфеля в науковій літературі. Таке визначення кредитного портфеля має спрощену форму і не розкриває достатньою мірою суть цього

поняття, а саме: не вказується мета створення кредитного портфеля, різноманітні чинники впливу на його формування.

Вчений В. А. Челноков також розглядає суть кредитного портфеля в процесі здійснення операцій з кредитування і акцентує увагу на тому, що побудова кредитного портфеля ґрунтується на диференціації підприємств за ознаками ліквідності активів, фінансового стану і стану платіжної дисципліни [22].

2. При розкритті суті поняття акцент робиться на місце кредитного портфеля в загальному об'ємі банківських операцій. Прибічниками такого наукового підходу можна вважати наступних авторів: Е.Дж. Долан [1], Дж.Ф. Синки [3]. Вони визначають кредитний портфель як складний управлінський процес, який характеризує вибір напрямів вкладень, тобто плановані дії, чим підкреслюють велике значення кредитування серед інших банківських послуг.

Інші автори (Герасимович А.М., Примостка Л. О.) дають таке визначення: «Кредитний портфель - це сукупність усіх кредитів, наданих банком з метою отримання прибутку». Це визначення кредитного портфеля більше розширене, оскільки вказана мета його формування банком. Подібне визначення, але дещо ширше за змістом, дає Щиговолок З. І.: «Кредитний портфель - це сукупність усіх кредитів, наданих банком з метою отримання доходу. Поняття доходу ширше, ніж поняття прибутку, оскільки дохід містить засоби, які розподіляються до різних фондів, відраховуються до бюджету.

У деяких наукових працях приведені такі визначення: «Кредитний портфель - це сукупність наданих позик, які класифікуються на основі критеріїв, пов'язаних з різноманітними чинниками ризику або способами захисту від нього» [25; 26, с. 204]. Вони не вказують на основну мету формування кредитного портфеля, але розширюють його поняття з точки зору обліку чинників ризику.

У визначенні Бугель Ю. В. «кредитний портфель - це сукупність наданих банком позик, сформована з метою отримання прийнятної рівня доходу і забезпечення платоспроможності банку при мінімальному рівні кредитного

ризик» врахована основна мета створення кредитного портфеля [27, с. 5]. Особливо важливо для банківських установ здійснювати управління своєю діяльністю і передусім кредитними операціями так, щоб забезпечувати достатній рівень доходу від здійснення діяльності і бути платоспроможними. Здійснення оцінки і мінімізація кредитного ризику при формуванні кредитного портфеля банку є одним з головних чинників впливу на його якість, але слід враховувати і вплив інших банківських ризиків. Також існує трактування кредитного портфеля, як сукупності усіх кредитних угод за різними критеріями (напрямами)[29, с. 48].

3. При розкритті суті поняття акцент робиться на місце кредитного портфеля на рівні державної політики. Представником цього підходу можна вважати також В. М. Голуб. Він розкриває значення здійснення кредитних операцій на макрорівні, тобто розкривається значення кредитного портфеля не лише на рівні банку, але і на загальнодержавному рівні.

Так, Голуб В. М. розглядає кредитний портфель як важливий інструмент управління кредитною діяльністю банку, який повинен направляти його стратегічну політику і поточну діяльність на виконання завдань державної кредитної політики. Для активізації ролі кредитного портфеля як інструменту підвищення доходності від кредитних операцій ученим запропоновано розглядати його з трьох позицій [23].

По-перше, банк повинен формувати кредитний портфель відповідно до вимог державної кредитної політики. Це стратегічний кредитний портфель, який визначає перспективи підвищення кредитної активності банку, встановлює співвідношення в розподілі кредитів по термінах, галузях виробництва, регіонах, підприємницьких структурах і споживачах, визначає пріоритети в кредитуванні малого і середнього бізнесу, обслуговуванні зовнішнього і внутрішнього товарообігу і тому подібне

По-друге, банк формує кредитний портфель до укладення кредитних договорів на основі обсягів і з урахуванням структури стратегічного кредитного портфеля, тобто відповідно до державних пріоритетів.

Відбувається це шляхом відбору з представлених потенційними позичальниками кредитних проектів таких, які задовольняють принциповим вимогам кредитування. Це переддоговірною (потенційний), або тактичний, кредитний портфель, в якому здійснюється декомпозиція стратегічного портфеля.

По-третє, це - портфель фактично наданих кредитів, або фактичний кредитний портфель, який зараз є загальновизнаним. Проте оцінка якості кредитного портфеля повинна здійснюватися не лише в традиційно встановленому порядку, але і за ознаками повноти реалізації завдань стратегічного кредитного портфеля. У такій ситуації кредитний портфель грає активну роль не лише в управлінні кредитною діяльністю окремого банку, але і банківської системи в цілому, сприяє рішенню проблем забезпечення росту потенціалу національної економіки [23].

Законодавче визначення поняття «кредитний портфель банку» не регламентоване.

На наш погляд найбільш змістовним є визначення кредитного портфеля як економічно обґрунтованої і структурованої сукупності кредитних угод і зобов'язань, сформованих відповідно до вимог кредитної політики банку, органів банківського нагляду і прийнятного рівня кредитного ризику. Тобто формування кредитного портфеля є результатом цілеспрямованих і ефективних управлінських рішень посадовців, які відповідають за кредитну діяльність банку, що досягається шляхом надання кредитів за різними напрямками кредитування з урахуванням встановлених вимог органів банківського нагляду.

Основні цілі формування кредитного портфеля представлені на рис. 1.1.

Так, виходячи з основних цілей формування кредитного портфеля банку, можна зробити висновок, що як економічна категорія «кредитний портфель» поєднує три ключових аспектів банківської діяльності - доходність, ліквідність і ризик.

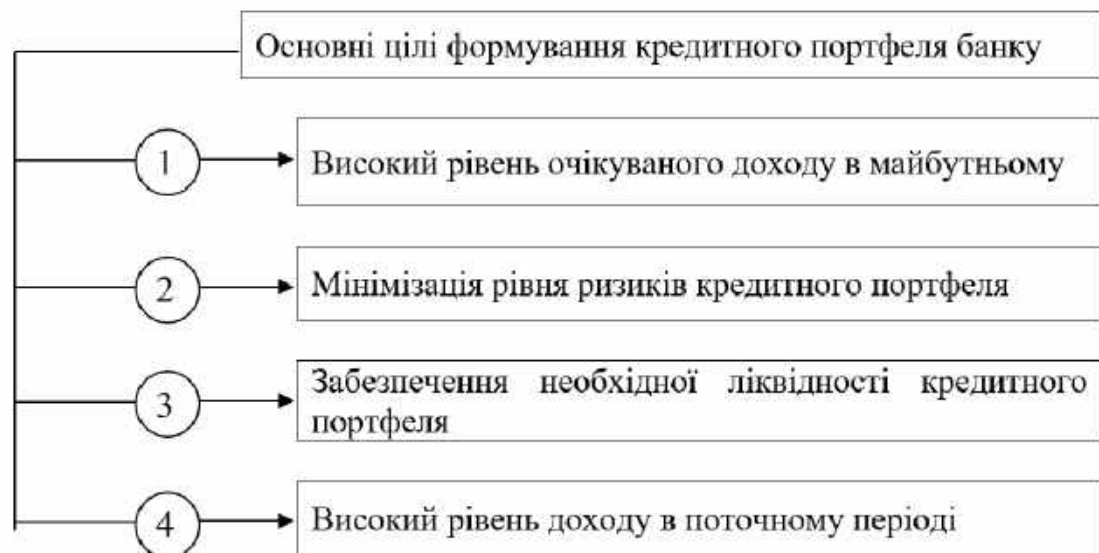

Рис.1.1. Основні цілі формування кредитного портфеля банківської установи

Залежно від мети банк формує кредитний портфель певного типу. Тип портфеля, в загальному вигляді, є характеристикою портфеля, заснованою на співвідношенні прибутку і ризику. Основні типи кредитного портфеля представлені в табл. 1.2 [28, с.96].

Таблиця 1.2

Типи кредитного портфеля банку

Тип портфеля	Характеристика портфеля
Портфель доходу	Портфель орієнтований на кредити, які забезпечують стабільний дохід, отримання якого характеризується мінімальними ризиками і постійною своєчасною виплатою відсотків
Портфель ризику	Портфель складається переважно з кредитів з високим рівнем ризику
Збалансований портфель	Цей портфель є раціональним поєднанням кредитів різного типу як високо ризикованих, так і кредитів з низьким рівнем ризику

Окрім типів кредитного портфеля, при дослідженні його класифікаційних ознак, доцільно виділяти і його види. Під виглядом кредитного портфеля слід розуміти сукупність характеристик того або іншого портфеля залежно від складових його кредитів. Види кредитного портфеля банку представлені в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Види кредитного портфеля банку

Класифікаційна ознака	Види кредитного портфеля
Суб'єкт кредитування	портфель юридичних осіб; портфель фізичних осіб; портфель міжбанківських кредитів.
Об'єкт кредитування	портфель комерційних кредитів; портфель вексельних кредитів; портфель інвестиційних кредитів; портфель іпотечних кредитів; портфель споживчих кредитів.
Техніка кредитування	портфель кредитів за простим позиковим рахунком; портфель контокорентних кредитів; портфель овердрафтних кредитів; портфель за кредитними лініями.
Строк кредиту	до запитання; строковий: - короткостроковий портфель; - середньостроковий портфель; - довгостроковий портфель.
Розмір кредиту	портфель дрібних кредитів; портфель середніх кредитів портфель крупних кредитів
Вид забезпечення	бланковий кредитний портфель (незабезпечений); забезпечений кредит: - заставою (в тому числі ломбардний); - гарантійним зобов'язанням чи порукою; - страхуванням
Спосіб погашення	портфель кредитів, що погашаються єдиним внеском; портфель кредитів, що погашаються в розстрочку

Стан кредитного портфеля визначається кількісною оцінкою його основних параметрів, до яких відносять [12, с. 117]:

- обсяг усього портфеля (сума виданих кредитів на звітну дату);
- параметри кредитів (види, найменування позичальників, процентні ставки, порядок повернення позик і сплати відсотків, види забезпечення, групи ризику і так далі).

Структура кредитного портфеля може бути систематизована за різними ознаками (табл. 1.4) [29, с. 213].

Структура кредитного портфеля банку за різними ознаками

Ознака	Складові кредитного портфеля
За ступенем доходності	– високодохідна частина (процентна ставка вище від середнього на розрахунковий момент рівня); – середньодохідна частина (процентна ставка дорівнює середньому на розрахунковий момент рівню); – низькодохідна частина (процентна ставка нижче за середній на розрахунковий момент рівень); – збиткова частина (сумнівні і безнадійні кредити)
За рівнем ризику	– кредити з найменшим ризиком; – кредити з підвищеним ризиком; – кредити з граничним ризиком; – кредити, надані як виняток із правил
За ступенем ліквідності	– високоліквідна частина (короткострокові кредити); – середньоліквідна частина; – низьколіквідна частина (довгострокові кредити); – неліквідна частина (сумнівні та безнадійні кредити).
За ступенем надійності	– високонадійна частина (кредити елітним позичальникам, кредити з високоліквідним забезпеченням чи під гарантії уряду); – середньо надійна частина; – ненадійна частина (кредити випадковим клієнтам без високоліквідного забезпечення чи гарантій).

З точки зору якості управління кредитним портфелем банку виділяють: оптимальний кредитний портфель. Оптимальність кредитного портфеля банку дає можливість реалізувати поставлені перед банком завдання економічного розвитку; збалансований кредитний портфель, який за своєю структурою і фінансовими характеристиками більшою мірою відповідає ефективному вирішенню дилеми «ризик-прибутковість», тобто досягнення балансу між двома протиборчими категоріями.

Розкривши суть поняття кредитного портфеля банку, необхідно розкрити поняття «якість кредитного портфеля». Якість кредитного портфеля банку можна розглядати як комплексне поняття, яке характеризує ефективність формування кредитного портфеля з точки зору доходності, рівня ризику і ліквідності. Отже, якість кредитного портфеля - це така його структура, яка забезпечує належний рівень ліквідності кредитного портфеля і максимальний рівень доходності банківської установи при мінімальному рівні

кредитного ризику. Якісний кредитний портфель є результатом ефективних управлінських рішень посадовців, які відповідають за кредитну діяльність банку.

Якість кредитного портфеля залежить від таких показників, як мінімальний обсяг прострочених кредитів, кредитів, сплачених з порушенням термінів, списаних кредитів тощо. Відхилення даних показників від стандартних величин, їх збільшення є прямою загрозою зниження доходів, капіталу банку і проявом кредитного ризику портфеля. Якщо ризик кредитного портфеля буде зменшуватися, то це автоматично призведе до поліпшення його якості, що спричинить зростання рівня ліквідності, а зростання кредитного ризику призведе до погіршення стану ліквідності банку і спричинить появу вже ризику ліквідності [30, с.116].

Одним з головних критеріїв якості кредитного портфеля банку є критерій доходності. Саме він у кінцевому підсумку дає змогу оцінити ефективність формування та якість управління кредитним портфелем. Серед чинників, які впливають на доходність кредитного портфеля, виділяють: рівень і структуру процентних ставок, процентний ризик, валютний ризик, зовнішні ринкові чинники.

Від структури і якості сформованого кредитного портфеля значною мірою залежить фінансова стабільність банку.

1.2. Методи управління кредитним портфелем банків

Управління кредитним портфелем - це сукупність взаємопов'язаних управлінських функцій, прийомів, методів, спрямованих на регулювання кредитних ресурсів, ризиків та відносин у процесі надання, супроводження і повернення кредитів, які розміщені у кредитному портфелі банку, з метою одержання доходу та забезпечення ефективної діяльності установи банку.

В управлінні кредитним портфелем банку та його якістю важливу роль

відіграють обрані методи. У економічній літературі визначено основні підходи до управління кредитного портфеля банківськими установами – традиційний підхід і нетрадиційний. При традиційному підході застосовуються такі методи: створення резервів на покриття кредитних ризиків, лімітування, диверсифікація, страхування кредитів тощо. Нетрадиційна теорія базується на теорії ймовірності, тобто методах постійної обробки статистичних показників, на основі яких можна визначити ймовірність виникнення певних подій. Тобто ця теорія дає можливість прогнозувати події на основі аналізу факторів, що впливають на формування кредитного портфеля [19].

У системі управління кредитним портфелем банку значну роль відіграють кредитні ризики. Для того, щоб регулювання кредитним портфелем здійснювалося ефективно, банки контролюють, оцінюють та мінімізують кредитні ризики. У науковій літературі наводяться різні методи управління кредитними ризиками. Класифікують методи управління кредитним ризиком за двома групами: – на рівні окремої позички; на рівні кредитного портфеля банку [6; 7].

Однак одні науковці методами управління кредитним ризиком на рівні окремої позички вважають: аналіз кредитоспроможності клієнта; аналіз кредиту; структурування; документування та контроль, а методами управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля – диверсифікацію; лімітування; створення резервів; сек'юритизацію [7]. На думку інших вчених, до методів управління кредитним ризиком на рівні окремої позички належать: аналіз кредитоспроможності позичальника; аналіз та оцінка кредиту; структурування позики; документування кредитних операцій; контроль за наданим кредитом і станом застави; моделювання ризику; здобуття додаткової інформації. Методами управління ризиком кредитного портфеля банку є: диверсифікація і концентрація; використання нормативів та лімітування; страхування та створення резервів; хеджування [8].

Методи управління кредитним ризиком банку представлені на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Класифікація методів управління ризиком кредитного портфеля банківської установи

Диверсифікація призначена для розподілу кредитних ресурсів серед якомога більшої кількості позичальників, які мають між собою відмінності як за умовами діяльності (регіон, галузь), так і за характеристиками (форма власності, розмір капіталу).

Існують такі види диверсифікації: галузева, географічна і портфельна [20]. Галузева диверсифікація передбачає поділ коштів між позичальниками різних галузей економіки. Для банківської установи важливо підбирати позичальників у галузях із протилежними фазами коливань економічного циклу, оскільки одні галузі можуть перебувати на стадії економічного спаду, інші – на стадії економічного зростання. З часом вони змінюються на протилежні стадії. І, якщо банківська установа правильно сформулювала і диверсифікувала кредитний портфель відносно галузей, тоді у результаті

зниження доходів за кредитами з однієї групи позичальників компенсуються зростанням доходів в іншій групі клієнтів. Це сприяє зниженню ризиків за кредитами та допомагає стабілізувати доходи банківським установам.

Географічна диверсифікація передбачає розподіл кредитних ресурсів між позичальниками, які знаходяться в різних країнах, регіонах. Географічна диверсифікація сприяє зниженню кредитних ризиків в кредитних портфелях шляхом зниження впливу кліматичних умов, політичних і економічних змін, які можуть вплинути на кредитоспроможність позичальників.

Портфельна диверсифікація передбачає розподіл кредитних коштів між різними категоріями клієнтів, а саме: фізичними особами, підприємствами малого бізнесу, великими і середніми компаніям, громадськими і урядовими організаціям і тому подібне. Портфельна диверсифікація сприяє балансуванню між доходністю кредитного портфеля банківської установи і ризиком.

Хоча метод диверсифікації вважається найбільш поширеним і доступним його необхідно використовувати зважено. Надмірна диверсифікація може призвести до зростання кредитного ризику і навіть великі банківські установи припускаються помилок при застосуванні цього методу, оскільки фахівці не завжди володіють достатніми знаннями у різних галузях економіки, не мають достатнього досвіду роботи з різними категоріями позичальників.

Концентрація кредитного портфеля – це зосередження кредитних операцій банку в певній галузі чи групі взаємопов'язаних галузей, на географічній території або кредитування певних категорій клієнтів [5].

Здійснюючи формування кредитного портфеля, банк повинен знайти оптимальне співвідношення між рівнями диверсифікації та концентрації. Кожен комерційний банк працює у певному напрямі, займає сегмент ринку і обслуговує певних клієнтів. Але як і надмірна диверсифікація, так і надмірна концентрація кредитного портфеля спричиняє значне збільшення ризиків за кредитними операціями.

Крім методів диверсифікації та концентрації, застосовується метод

лімітування. Лімітування – це засіб мінімізації кредитного ризику, який застосовується з ініціативи банку, але є лімітування з боку НБУ (встановлення нормативів, що регламентують кредитний ризик, а саме: ризик на одного позичальника; норматив великих кредитних ризиків; ризик на одного інсайдера; ризик на інсайдерів). Лімітування кредиту – це обмеження кредитування клієнтів банків певними умовами надання кредиту [19, с. 260].

У банківських установах одним із методів управління кредитним портфелем та обов'язковим заходом щодо мінімізації кредитних ризиків є створення ефективної системи резервування. Застосовуючи цей метод управління кредитним портфелем, банк підвищує якість своїх активів, захищає від можливих втрат акціонерів, кредиторів і вкладників, у разі негативних подій (втрат за кредитними операціями) зводить до мінімальних обсягів ризик незбалансованості ліквідності.

З 1 лютого 2017 року введено в дію Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затверджене Постановою Правління НБУ № 351 від 30 червня 2016 року [31]. Визначені цим Положенням підходи ґрунтуються на принципах і рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду. Згідно цього Положення введений обов'язковий облік ймовірності дефолту позичальника ще на стадії оцінки можливості видачі кредиту, а не визначення його класу за тим, наскільки він якісно і вчасно здійснював повернення кредитних коштів. А це означає, що резерви під кредитні операції формуються ще до того, як станеться негативна подія, а не за фактом настання проблем у позичальника, як було до прийняття цього нормативного документу.

Якщо за кредитом була здійснена реструктуризація (продлонгація, зміна умов сплати, зниження процентної ставки), то він автоматично вважається дефолтним, що зобов'язує формувати під нього резерви в усій сумі. Якщо ж кредит не погашається більше 60 днів, він також вважається проблемним, так само як і кредити, ставка за якими нижча, ніж ставка притягнених банком ресурсів. Для фізичних осіб поріг складає 90 днів.

У Положенні № 351 передбачено 10 класів боржника-юридичної особи (окрім банку і бюджетної установи). Банк під час визначення коефіцієнта ймовірності дефолту боржника - фізичної особи / фізичної особи-підприємця, банку-боржника і бюджетної установи їх фінансовий стан оцінюватиме за кількісними і якісними показниками платоспроможності і своєчасністю сплати боргу. Встановлено 5 класів фінансового стану цих позичальників, причому є специфічні вимоги до банків-боржників і до боржників-бюджетних установ [31].

Чим раніше працівники банку відстежать негативні зміни у діяльності позичальника, тим вищі шанси на повне повернення позики та відсотків матиме банківська установа. При навіть незначних змінах у фінансовій звітності клієнта банківська установа має відразу відреагувати і вжити відповідних заходів.

Наступний метод управління кредитним портфелем на рівні кредитного портфеля - це страхування кредитної операції. Це може здійснювати сам позичальник. В цьому випадку клієнт надає до банківської установи необхідні документи по страхуванню кредиту. Також банк може самостійно застрахувати кредит, який надає клієнтові. В цьому випадку банк укладає із страховою компанією угода про добровільне страхування ризику непогашення кредиту. В даному випадку сума страхових виплат включається в плату за кредит.

В банківських установах існує такий метод управління кредитним портфелем, як продаж частини своїх кредитів для того, щоб повернути хоча б невелику частину коштів за безнадійними кредитними справами. Цей метод характеризується тим, що при продажу проблемних кредитів банківська установа отримує кошти, які може знову пустити в обіг і отримати з цього прибуток; у балансі банківської установи зменшуються показники тих статей, що можуть свідчити про неефективне управління активами.

Сек'юритизація активів знижує рівень ризикованості банку, покращує якість активів, дозволяє підвищити за інших рівних умов показники

адекватності капіталу. Процедура сек'юритизації дозволяє банку передати ризик іншим учасникам ринку, оскільки разом із власністю на кредити та надходження за ними до інвесторів, котрі придбали цінні папери на ринку, переходить і кредитний ризик.

До традиційних методів управління кредитним портфелем банку відносять авторизацію кредиту і аналіз економічних показників. Суттю авторизації кредиту є процес ухвалення рішення про надання кредиту [5]. Аналіз економічних показників спрямований на здійснення оцінки банківською установою ефективності управління кредитним портфелем. Банківська установа систематично аналізує свою діяльність в цілому і, зокрема, за кредитними операціями. На основі результатів аналізу визначають якість формування і регулювання кредитного портфеля та встановлюють завдання щодо подальшої діяльності.

До методів управління кредитним ризиком можна віднести: здійснення аналізу кредитоспроможності позичальника; проведення оцінки кредиту та систематичне здійснення перевірки кредиту; структурування кредиту; документування кредитних операцій; здійснення контролю за позикою та станом забезпечення кредиту; моделювання ризику; здобуття додаткової інформації.

Ці методи регулювання кредитними ризиками здійснюються послідовно, поетапно, оскільки передбачають контролювання ризику на всіх етапах проходження кредитної операції.

При проведенні ефективного контролю за кредитами банк може об'єктивно оцінити ступінь сукупного ризику за кредитним портфелем та вчасно реагувати на негативні зміни.

Ще одним методом управління кредитним портфелем банківської установи можна вважати реструктуризацію кредиту. Реструктуризація кредиту - це подовження його термінів з метою скорочення регулярних виплат, введення пільгових періодів і інших змін умов платежів. Найбільш прийнятними для України видами реструктуризації кредитів виявилися

продовження термінів кредитування, конвертація валютних кредитів і перегляд розміру процентних ставок у напрямі їх зниження.

В управлінні кредитним портфелем будь-якого банку важливу роль грає оцінка і контроль якості кредитного портфеля банківської установи. Якість кредитного портфеля банку визначається за допомогою різних показників, які наведені в табл. 1.5 [10, с.485- 487].

Таблиця 1.5

Показники оцінки якості кредитного портфеля банківської установи

№ з/п	Показник	Розрахункове значення	Характеристика показника
1	2	3	4
1. Стосовно ризику:			
1.1.	Коефіцієнт покриття класифікованих позик	$K_{п.кл.п} = \frac{\Pi_{зв.кл}}{ВК}$	Показник комплексно характеризує якість кредитного портфеля з погляду ризику в сукупності з його захищеністю власним капіталом. Підвищення цього коефіцієнта у динаміці вважається негативним явищем та свідчить про збільшення ймовірності збитків у майбутньому. Розраховується як відношення зважених класифікованих позик до власного капіталу
1.2.	Коефіцієнт частки зважених класифікованих позик	$\chi_{к.п.} = \frac{\Pi_{зв.кл}}{\Pi}$	Зважені класифіковані позики розраховуються множенням суми кредитів певної групи ризику на відповідний коефіцієнт. Розраховується як співвідношення зважених класифікованих позик до загальної суми позик
1.3.	Коефіцієнт несплачених позик	$K_{неспл} = \frac{\Pi_{пр}}{\Pi}$	Коефіцієнт показує ту частину позик у портфелі банку, виплати за якими були невчасно погашені, та ту, яка не була погашена у строк. Розраховується як співвідношення позик із простроченою виплатою відсотків та основної суми до загального обсягу позик

Продовження табл. 1.5

1	2	3	4
1.4.	Коефіцієнт збитковості позик	$K_{зб} = \frac{З_{п}}{\Pi}$	Коефіцієнт збитковості визначає частину позик, які за певний період призвели до збитку. Зростання цього показника може свідчити про погіршення політики щодо повернення доступного рівня ризику. Розраховується як співвідношення збитків за позиками, отриманими за аналізований період до середнього залишку заборгованості за кредитами, або до загального обсягу позик
2. Стосовно захищеності від можливих втрат:			
2.1.	Коефіцієнт забезпеченості позик	$K_{з.п} = \frac{З_{к}}{\Pi}$	Показник характеризує ступінь захищеності банку від втрат за позиками завдяки зовнішнім факторам, таким як гарантії, застава майна, страхування, поручительство. Розраховується як співвідношення загальної суми забезпечення кредитів (застава, гарантії, страхування тощо) та загальної суми кредитів
2.2.	Коефіцієнт забезпеченості збиткових кредитів	$K_{зоб} = \frac{З_{к.зб}}{С_{п}}$	Коефіцієнт свідчить про ступінь захищеності банку від збитків за позиками з урахуванням тенденції збитковості кредитного портфеля. Розраховується як відношення кредитного забезпечення за збитковими позиками до чистих списань за аналізований період
2.3.	Коефіцієнт захищеності позик	$K_{зох} = \frac{Р_{зб}}{\Pi}$	Розраховується як відношення резервів на покриття збитків за позиками до загальної суми позик
2.4.	Коефіцієнт покриття збитків за позиками	$K_{п.зб} = \frac{Р_{зб}}{\Pi_{зб}}$	Розраховується як відношення резерву на покриття збитків за позиками до збиткових позик
2.5.	Коефіцієнт покриття позик власним капіталом	$K_{з.к} = \frac{В_{к}}{\Pi}$	Цей показник указує на те, яка частина кредитного портфеля фінансується за рахунок власного капіталу. Зростання даного коефіцієнта свідчить про те, що посилюється захищеність кредитів власним капіталом. Розраховується як відношення капіталу банку до загальної суми позик

Перераховані в табл. 1.5 показники слід проаналізувати в динаміці, визначити тенденцію їх зміни і причини погіршення. Розрахунок цих

коефіцієнтів допомагає визначити тенденції погіршення якості кредитного портфеля банку і шляхи збільшення економічної ефективності кредитних операцій. Чим гірше показники якості кредитів з точки зору кредитного ризику, тим більшою має бути міра їх захищеності.

Також необхідно проаналізувати коефіцієнт ефективності управління якістю кредитного портфеля банку. Під ефективністю слід розуміти співвідношення між рівнем доходності і величиною кредитного ризику.

Коефіцієнт ефективності управління портфелем є відношенням різниці між дохідністю портфеля (реальною або очікуваною) та ставкою без ризику до показника, який відображає ризик портфеля.

У процесі управління кредитним портфелем банку пріоритетне значення має кредитний ризик, тому недоцільно враховувати ставку без ризику. Таким показником є коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем банку, який використовується у міжнародній практиці. Він визначається наступним чином [28, с.147]:

$$KEUKP = \frac{D - r_0}{IR} * 100\%, \quad (1.1)$$

де

D – середньорічна фактична ставка доходності кредитного портфеля, %;

r_0 – процентна ставка без ризику, %;

IR – показник ризику кредитного портфеля, %.

Процентна ставка без ризику (r_0) дорівнює базовій ставці, котра діє на даному кредитному ринку. При визначенні ефективності управління кредитним портфелем ця ставка показує рівень доходності портфеля, сформованого через надання кредитів позичальникам з найвищим кредитним рейтингом.

Показник ризику кредитного портфеля (IR) відображає питому вагу резерву в обсязі кредитного портфеля, визначається за формулою [28, с.147]:

$$IR = \frac{R}{V} * 100\%, \quad (1.2)$$

де R – розрахункова сума резерву банку під нестандартну заборгованість за кредитними операціями банку;

V – середньорічний обсяг кредитного портфеля – фактична заборгованість (не зменшена на величину резерву).

Розрахунок коефіцієнту ефективності управління кредитним портфелем покаже величину додаткових понад рівень дохідності безризикового кредитного портфеля доходів, які одержить банк у розрахунку на одиницю взятого ним кредитного ризику. Більш привабливим вважається той кредитний портфель банку, який відповідає більш високому значенню коефіцієнту ефективності управління ним. Тобто, чим більшим є цей коефіцієнт, тим ефективнішим є управління кредитним портфелем банківської установи та його якістю.

1.3. Взаємозв'язок управління кредитним портфелем і фінансової стійкості банку

Взагалі поняття фінансової стійкості для банку має два аспекти: об'єктивний - це здатність банку виконати взяті на себе конкретні зобов'язання, і суб'єктивний.

Аналіз економічної літературі з питань визначення сутності фінансової стійкості банку дозволяє виділити шість основних підходів до визначення цього поняття [11]:

1. Фінансову стійкість ототожнюють з ліквідністю і платоспроможністю.
2. Фінансову стійкість розглядають як відповідність сукупності оптимальних значень певних фінансових показників (нормативів).
3. Фінансову стійкість розглядають як динамічну категорію «системи трансформації ресурсів і ризиків».
4. Фінансову стійкість ототожнюють з прибутковістю.

5. Фінансову стійкість розглядають як складову загальної стійкості банку.

6. Фінансова стійкість залежить від збалансованості активів і пасивів банку, якості його кредитно-інвестиційного портфеля і кількості клієнтів.

Розглянемо кожен з цих підходів окремо.

Перший підхід: поняття «фінансової стійкості» ототожнюється з ліквідністю та платоспроможністю. Так, ліквідність і платоспроможність впливають на фінансову стійкість, оскільки, лише маючи достатній рівень ліквідності та платоспроможності, банк можна вважати фінансово стійким, проте ототожнювати дані поняття недоцільно, оскільки «фінансова стійкість» – ширше поняття. Дійсно стан неліквідності може призвести до втрати довіри з боку вкладників і кредиторів банку. У подальшому це спричиняє неплатоспроможність, що свідчить про кризову ситуацію для банку. Ліквідність лежить в основі платоспроможності. Низька ліквідність призводить до внутрішніх порушень фінансового стану банку і в кінцевому підсумку негативно відображається на його стійкості.

Другий підхід: фінансову стійкість розглядають як «відповідність (невідповідність) діяльності банку основним плановим (нормативним) узагальнюючим показникам, що синтезують характеристики економічних складових фінансової стійкості: обсягу й структури власних засобів, рівня доходів і прибутку, норми прибутку на власний капітал, достатності ліквідності, мультиплікативної ефективності власного капіталу, створення банком доданої вартості».

Третій підхід: Відповідно до цього підходу фінансова стійкість – це «динамічна, інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів і ризиків повноцінно (з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком) виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища».

Четвертий підхід: поняття фінансової стійкості деякою мірою ототожнюється з прибутковістю банку [12]. Дійсно, основною метою

банківської діяльності є отримання прибутку, що утворюється як різниця між відсотками та іншими доходами, котрі одержують за активними операціями, та відсотками й іншими видатками, що банк виплачує відповідно до залучених грошових ресурсів. Саме мета отримання прибутку спонукає банки до вдосконалення традиційних і впровадження нових банківських операцій і технологій, що створює можливості до підвищення рентабельності діяльності, та водночас, до збільшення її ризиковості. Прибуток має безпосереднє відношення до фінансової стійкості, сприяє підвищенню її рівня, оскільки дає змогу нарощувати капітал, покривати певні збитки.

П'ятий підхід: Деякі науковці розглядають фінансову стійкість як складову стійкості (стійкості в широкому розумінні) банку, до якої, окрім фінансової, відносять капітальну, комерційну та організаційно-функціональну стійкість [12]. Зокрема капітальну стійкість вважають базовою у забезпеченні загальної стійкості, її основою є власний капітал банку, що може слугувати опорою у кризових ситуаціях (створення резервів для непередбачуваних збитків, повернення депозитів). Він – основа ефективного функціонування та джерело розвитку банку. Найбільша увага приділяється фінансовій стійкості банків, тому що саме вона характеризує підсумки банківської діяльності, його ресурси, капітал, доходи та витрати, прибутки та збитки.

Шостий підхід: фінансова стійкість банку залежить від збалансованості його активів і пасивів, якості кредитно-інвестиційного портфеля і кількості клієнтів. Цей підхід, по-перше, не враховує такі важливі складові фінансової стійкості, як прибутковість, платоспроможність та ліквідність банку; по-друге, твердження, що фінансова стійкість банку залежить від кількості клієнтів, є недостатнім для пояснення цієї взаємозалежності (не враховується їх фінансовий стан).

Таким чином, розглянувши найбільш поширені підходи до визначення фінансової стійкості банків, можна зробити висновок про те, що кожен із них окремо та всі вони в сукупності формують фінансову стійкість банку і банківської системи держави в цілому.

Якщо розглядати роль якості управління кредитним портфелем банку для забезпечення його фінансової стійкості, то можна стверджувати, що в кожному з підходів до визначення фінансової стійкості прямо або опосередковано враховується вплив якості кредитного портфеля банку.

Оскільки саме кредитний портфель є найприбутковішим банківським активом, тому формування якісного (оптимального за критеріями доходності і рівнем ризику) кредитного портфеля збільшує потенційний прибуток банку. Найбільш оптимальним кредитним портфелем банку вважається такий портфель, який складається з таких активів, які забезпечують максимально можливу доходність при мінімальному рівні ризику.

Якість наданих кредитів безпосередньо впливає на фінансові результати діяльності банку. Зростання прострочених кредитів підвищує ризик недоотримання доходів та неповернення виданих коштів, що може призвести до проблем виконання банком своїх зобов'язань, недоотримання прибутків, а в деяких випадках і до збиткової діяльності (що саме і сталося в Україні). Тому з метою забезпечення фінансової стійкості банки повинні слідкувати за якістю свого кредитного портфеля, ретельніше обирати коло потенційних позичальників. Якісний кредитний портфель повинен бути добре диверсифікованим, щоб скоротити ризик і уникнути великих збитків.

При оцінці фінансової стійкості банку використовують різні групи показників, серед яких є і група показників, що базуються на якості активів банку, і група показників, що характеризують динаміку окремих складових активу та пасиву. Задача оцінки фінансової стійкості банку полягає в тому, щоб визначити безнадійні (непрацюючі) кредитні активи, величину сукупного ризику, закладеного в них. Даний фактор має найбільше значення для забезпечення фінансової стійкості банків. Якісне зростання, а не просте прагнення до збільшення обсягів кредитування є визначальним чинником фінансової стійкості банківської установи. Всі кредитні заявки повинні розглядатися тільки в такій послідовності: якість, прибутковість, зростання кредитного портфеля банку.

Ефективне управління кредитним портфелем призводить до збільшення працюючих активів. Зменшення питомої ваги проблемних кредитів в кредитному портфелі свідчить про підвищення якості управління кредитним портфелем. Збільшення працюючих активів значно підвищує рівень прибутковості активів банку. Зростання фінансових результатів діяльності банку призводить до збільшення власного капіталу банку, що в свою чергу збільшує вартість банку та в кінцевому підсумку призводить до підвищення його фінансової стійкості (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Взаємозв'язок управління кредитним портфелем і фінансовій стійкості банку [розроблено автором]

Висновки до першого розділу:

1. Проведений аналіз підходів до сутності поняття «кредитний портфель банку», наведених у літературних джерелах, свідчить про відсутність єдиного і чіткого визначення. Найбільш змістовним є визначення кредитного портфеля як економічно обґрунтованої та структурованої сукупності кредитних угод і

зобов'язань, сформованих відповідно до вимог кредитної політики банківської установи, органів банківського нагляду та прийнятного рівня кредитного ризику.

2. Основною характеристикою кредитного портфеля банку є його якість. Це комплексне поняття, що характеризує ефективність формування кредитного портфеля з погляду доходності, ризикованості та ліквідності.

4. Управління кредитним портфелем – це сукупність взаємопов'язаних управлінських функцій, прийомів, методів, спрямованих на керування кредитними ресурсами та відносинами, які виникають у процесі надання, супроводження і повернення кредитів, що знаходяться у кредитному портфелі банку, з метою одержання доходу й ефективного функціонування банківської установи. В управлінні кредитним портфелем комерційного банку важливу роль відіграють обрані методи. У розділі 1 розглянуто і систематизовано традиційні методи управління кредитним портфелем та його якістю у банках.

4. Для оцінки ефективності управління кредитним портфелем банку застосовують коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем банку, який використовується в міжнародній практиці, а також показник ризику кредитного портфеля.

5. Оскільки саме кредитний портфель є найприбутковішим банківським активом, тому формування якісного (оптимального за критеріями доходності і рівнем ризику) кредитного портфеля збільшує потенційний прибуток банку. Найбільш оптимальним кредитним портфелем банку вважається такий портфель, який складається з таких активів, які забезпечують максимально можливу доходність при мінімальному рівні ризику.

6. Якість наданих кредитів безпосередньо впливає на фінансові результати діяльності банку. Зростання проблемних кредитів підвищує ризик недоотримання доходів та неповернення виданих коштів, що може призвести до проблем виконання банком своїх зобов'язань, недоотримання прибутків, а іноді і до збиткової діяльності. Тому з метою забезпечення фінансової стійкості банки повинні ефективно управляти своїм кредитним портфелем.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКІВ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Аналіз структури, якості кредитного портфеля банків України

Успішне функціонування банківської системи в цілому залежить від фінансової стійкості кожної банківської установи. Однією з основних умов забезпечення фінансової стійкості банків є достатній обсяг власного капіталу. А внутрішнім джерелом збільшення власного капіталу банків, а отже і підвищення їх фінансової стійкості є прибуток. Кредитні операції для банку найбільш прибуткові. В зв'язку з цим проаналізуємо кредитну діяльність банків України, структуру їх кредитного портфеля, його якість з точки зору недіючих кредитів і величини сформованих резервів за активними операціями, в тому числі і кредитними операціями.

Проаналізуємо основні показники кредитної діяльності банків України за період з 2011 року по 2021 рік (табл. 2.1). В цьому періоді є можливість спострігати зміну показників кредитної діяльності банків на фоні підйому економіки після виходу з фінансової кризи 2008-2010 років (коли здійснювалися заходи з пом'якшення наслідків фінансової кризи і виходу неї), на фоні фінансової кризи 2014-2015 років, пов'язаної з військовою агресією Росії та анексією Криму, та на фоні глобальної фінансової кризи, пов'язаної з пандемією коронавірусу. Всі ці перелічені кризові явища стали викликом для банківської системи України, вплинули на кредитну діяльність банків України, на кількість банківських установ, обсяги їх активів і кредитного портфеля (рис. 2.1).

Аналіз основних показників кредитної діяльності банків України показав, що при постійному зростанні ВВП і активів банківської системи

Таблиця 2.1

Основні показники кредитної діяльності банків України за 2011-2021 роки*

Показники	01.01.11	01.01.12	01.01.13	01.01.14	01.01.15	01.01.16	01.01.17	01.01.18	01.01.19	01.01.20	01.01.21	01.01.22
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Кількість банківських установ	176	176	176	180	163	117	96	82	77	75	73	71
Валовий внутрішній продукт (ВВП), млрд. грн.	1082,6	1316,6	1408,9	1454,9	1566,7	1979,5	2383,2	2982,9	3558,7	3974,6	4194,1	5459,6
Темп зростання, %	X	121,6	107,0	103,3	107,7	126,3	120,4	125,2	119,3	111,7	105,5	130,2
Чисті активи банків, млрд.грн.	941,3	1053,4	1126,4	1277,0	1315,4	1254,4	1256,3	1333,8	1359,9	1493,3	1822,8	2053,2
Темп зростання, %	X	111,9	106,9	113,4	103,0	96,3	100,6	105,4	101,3	109,8	122,1	112,6
Кредитний портфель, млрд.грн	755,0	825,3	815,3	911,4	1006,4	1009,8	1005,9	1036,7	1118,9	1033,4	960,6	1065,3
Темп зростання, %	X	109,3	98,8	111,8	110,4	100,3	99,6	103,1	107,9	92,4	93,0	110,9
Питома вага кредитного портфеля в активах, %	80,2	78,4	72,4	71,4	76,	80,5	80,1	77,7	82,3	69,2	52,7	51,9
Кредити юридичним особам, млрд.грн.	508,3	580,9	609,2	698,8	802,6	830,7	847,1	864,4	919,1	821,9	749,3	795,5
Питома вага в кредитному портфелі, %	67,3	67,8	74,7	76,7	79,8	82,3	84,2	83,4	82,1	79,5	78,0	74,7
Темп зростання, %	X	114,3	104,9	114,7	114,9	103,5	102,0	102,0	106,3	89,4	91,2	106,2
Кредити фізичним особам, млрд.грн.	186,5	174,7	161,8	167,8	179,0	175,7	157,4	170,8	201,2	206,7	199,6	242,6
Питома вага в кредитному портфелі, %	24,7	20,4	19,6	18,2	16,8	17,0	15,2	16,0	17,4	20,0	20,8	22,8
Темп зростання, %	X	93,6	92,6	103,7	106,7	98,1	89,6	108,5	115,3	105,0	96,5	121,6

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сукупні валові кредити, млрд.грн.	788,6	857,3	1050,0	1195,0	1321,1	1320,6	1338,0	1090,9	1193,6	1097,6	1049,6	1149,6
Недіючі кредити, млрд.грн.	120,4	126,3	173,7	154,0	250,8	370,2	407,7	595,0	630,8	530,8	430,4	345,1
Темп зростання у, %	X	104,9	137,5	88,6	162,9	147,6	110,1	146,0	106,0	84,1	81,1	80,2
Питома вага недіючих кредитів в кредитному портфелі, %	15,27	14,73	16,54	12,89	18,98	28,03	30,47	54,54	52,85	48,36	41,00	30,02
Співвідношення недіючих кредитів і ВВП, %	11,12	9,59	12,33	10,58	16,01	18,70	17,11	19,95	17,72	13,35	10,26	6,32
Резерви за активними операціями, млрд.грн.	148,8	157,9	141,32	131,25	204,93	321,30	484,38	511,06	556,45	492,23	388,48	314,75
Резерви за кредитними операціями, млрд.грн.	110,6	116,4	133,0	123,0	191,1	305,8	469,6	507,0	530,3	471,37	364,7	298,5
Темп зростання, %	114,5	105,2	114,3	92,5	155,3	160,1	153,5	108,0	104,6	88,9	77,4	81,8
Питома вага резервів за кредитними операціями банків в кредитном портфелі банків, %	14,65	14,11	16,32	13,50	18,99	30,29	46,68	48,91	47,40	45,60	37,97	28,02
Питома вага резервів за активними операціями банків у загальних активах банків, %	13,64	13,03	11,14	9,31	13,47	20,39	27,83	27,70	29,04	24,79	17,57	13,29
Питома вага чистих активів у загальних активах банків, %	86,36	86,97	88,86	90,69	86,53	79,61	72,17	72,30	70,96	75,21	82,43	86,71

* складено автором [32,33,34,35]

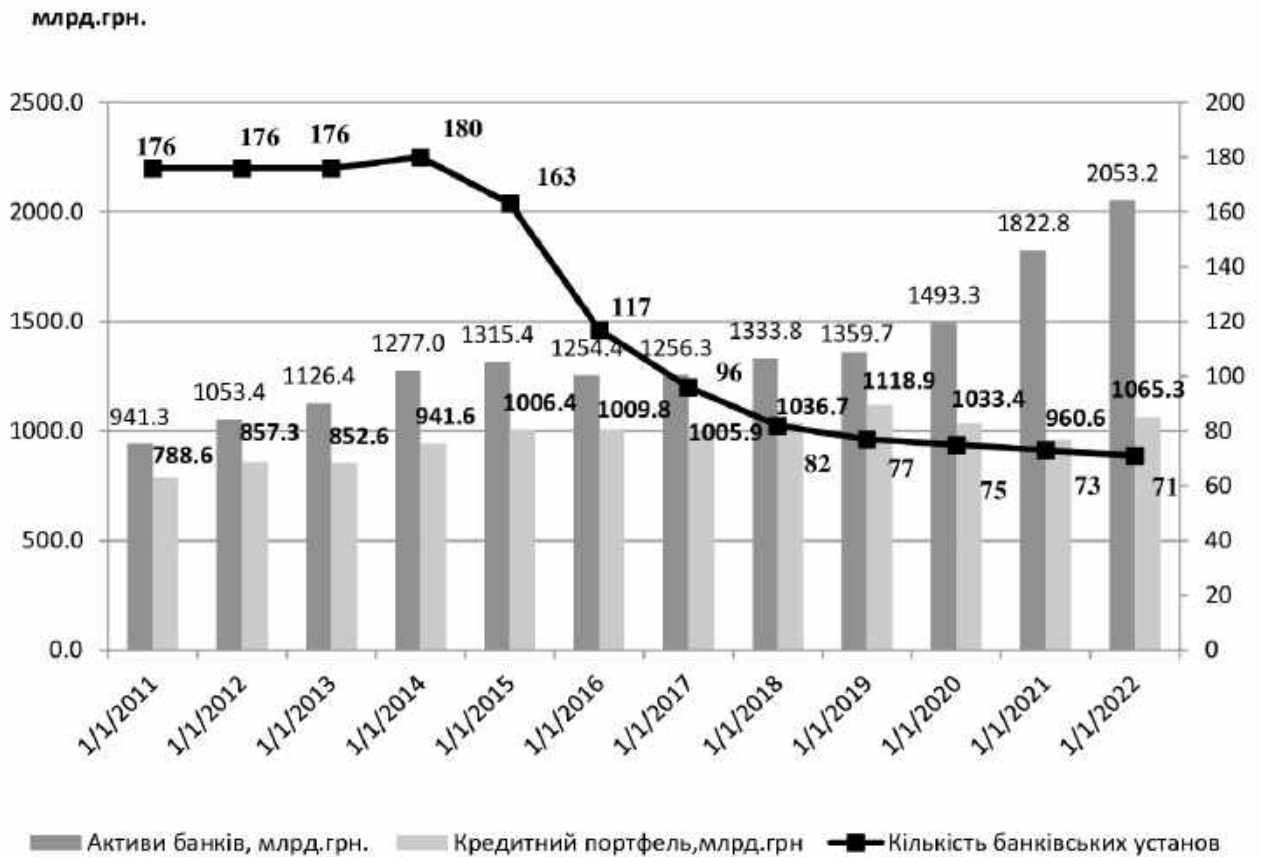

Рис. 2.1. Динаміка активів, кредитного портфеля та кількості банків України в 2011–2021 рр.

банківський кредитний портфель збільшувався. Виключенням стали 2015 і 2016 роки, що пояснюється воєнною агресією і анексією Криму. Різко скоротилась кількість банківських установ: в 2014 році на 17 банківських установ, в 2015 – на 46 і в 2016 – на 21 банківську установу. В 2015 році активи банківської системи України скоротилися на 38,4 млрд.грн., а в 2016 році кредитний портфель банків скоротився на 3,9 млрд.грн.

Також виключенням стали 2019 і 2020 роки, коли спостерігалась тенденція зменшення кредитного портфеля банків України при зростанні ВВП і активів банківської системи, що пояснюється коронокризисом. В цей час банки стали активно нарощувати вкладення в цінні папери.

Відповідність темпів зростання кредитного портфеля банків і ВВП є позитивним чинником. Збільшення активів, а значить і кредитів, виданих банками, свідчить про посилення ролі і участі банків як фінансових

посередників в процесі формування фінансових ресурсів економіки.

За 2011-2021 роки кредитний портфель банківської системи України збільшився з 755 млрд. грн. до 1065,3 млрд.грн. (майже в 1,4 рази). За цей же час обсяг кредитів, наданих юридичним особам, збільшився в 1,6 рази, а кредитування фізичних осіб збільшилося в 1,3 рази. В 2011-2016 роках спостерігалася стійка тенденція зростання питомої ваги кредитів, наданих суб'єктам господарювання, в кредитному портфелі з 67,3% до 84,2% і протилежна тенденція зменшення питомої ваги кредитів, наданих фізичним особам, в кредитному портфелі з 24,7% до 15, 6%. Починаючи з 2017 року спостерігається тенденція зростання питомої ваги кредитів, наданих фізичним особам, в кредитному портфелі з 15, 6% до 22,8% і тенденція зменшення питомої ваги кредитів, суб'єктам господарювання, в кредитному портфелі з 84,2% до 74,7%.

Висока питома вага кредитів в активах банків України в 2011-2019 роках (більше 75%) свідчить про те, що банки України здійснювали ризикову кредитну політику, за винятком 2013 року. Така політика пов'язана з високими кредитними ризиками, що і підтверджується значним збільшенням резервів для відшкодування втрат за активними операціями, які за 2011-2018 рр. збільшилися з 148,8 млрд. грн. до 556,45 грн., тобто в 3,7 рази, а кредитний портфель за цей же час збільшився лише в 1,4 рази. Все це свідчить про зростання недіючих кредитів в кредитному портфелі банків до 2018 року (табл. 2.1). Збільшення питомої ваги проблемної заборгованості в кредитному портфелі банків в 2014-2018 р. пов'язане з високою економічною і політичною нестабільністю, у тому числі девальвацією гривні, що вплинуло на платоспроможність клієнтів банку.

Починаючи з 2019 року, спостерігається тенденція поступового зменшення питомої ваги кредитів в активах банків України з 82,3% до 51,9%. внаслідок пандемії COVID, і тому банки не могли в повному обсязі надавати кредити. Це супроводжувалося зменшенням резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями з 530,3 млрд.грн. до 298,5 млрд.грн. і зменшенням

недіючих кредитів як за абсолютною величиною, так і за питомою вагою в сукупних валових кредитах.

Перехід на нові правила оцінки кредитних ризиків відповідно до Постанови НБУ від 30.06.2016 р. № 351 призвели до зростання частки недіючих кредитів з 28,03% на початок 2016 р. до максимуму 54,54% на кінець 2017 р. Завдяки списанню частки недіючих кредитів за рахунок резервів та новому кредитуванню за новою методикою оцінки ризиків спостерігається позитивна тенденція поступового зменшення обсягів недіючих кредитів, так і їх питомої ваги в сукупних валових кредитах, що свідчить про покращення якості кредитних портфелів банків.

Перевищення темпів зростання резервів за кредитними операціями над темпами зростання кредитного портфеля спостерігалось, починаючи з 2014 р. Кредитний портфель банків за 2014-2018 роки збільшився на 13,8%, тоді як резерви за кредитними операціями збільшилися в 3,3 рази, що свідчить про значне зниження якості кредитного портфеля банків України і збільшення рівня кредитного ризику в цьому періоді. Починаючи з 2019 року, спостерігається протилежна тенденція, що свідчить про підвищення якості кредитного портфеля банків України. Але все одно якість кредитного портфеля залишається низькою, тобто в кредитному портфелі на початок 2022 є 30,02% недіючих кредитів, які не повертають, відсотки за якими не платять.

Існуюча система показників управління кредитним портфелем дозволяє здійснити не лише аналіз загального стану кредитного портфеля банків, але і охарактеризувати його з точки зору кредитного ризику, доходності і захисту від можливих втрат. Таким чином, використовуючи окремі показники, проаналізуємо якість і ефективність управління кредитним портфелем банків України. Розраховані показники наведені в табл. 2.2.

На рис. 2.2 надана динаміка відносних показників, які характеризують якість кредитного портфеля банків України. Як видно з табл. 2.2 та рис. 2.2, спостерігається тенденція зростання співвідношення власного капіталу і кредитного портфеля банків, починаючи з 2011 року до кінця 2013 р. В 2014-

Таблиця 2.2

Основні показники оцінки якості кредитного портфеля банків України у 2011-2021 рр. і за 9 місяців 2022 р.

Показники	На початок року												На 01.10.22
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
1. Стан кредитного портфеля банків України													
1.1. Кредитний портфель, млрд.грн	755,0	825,3	815,3	911,4	1006,4	1009,8	1005,9	1036,7	1118,9	1033,4	960,6	1065,3	1094,5
Темп зростання, %	X	109,3	98,8	111,8	110,4	100,3	99,6	103,1	107,9	92,4	93,0	110,9	104,2
1.2. Питома вага кредитного портфеля в активах, %	80,2	78,4	72,4	71,4	76,	80,5	80,1	77,7	82,3	69,2	52,7	51,9	51, 5
2. Характеристика кредитного портфеля банків з точки зору кредитного ризику													
2.1. Співвідношення власного капіталу і кредитного портфеля	0,182	0,188	0,208	0,211	0,147	0,103	0,123	0,155	0,138	0,193	0,218	0,240	0,219
2.2. Питома вага недіючих кредитів в кредитному портфелі банків, %	15,27	14,73	16,54	12,89	18,98	28,03	30,47	54,54	52,85	48,36	41,00	30,02	28,61
3. Оцінка кредитного портфеля банків з точки зору захисту від можливих втрат													
3.1. Коефіцієнт забезпеченості втрат за рахунок сформованих резервів за кредитними операціями, %	14,65	14,11	16,32	13,50	18,99	30,29	46,68	48,91	47,40	45,60	37,97	28,02	30,87

* складено автором [32, 35]

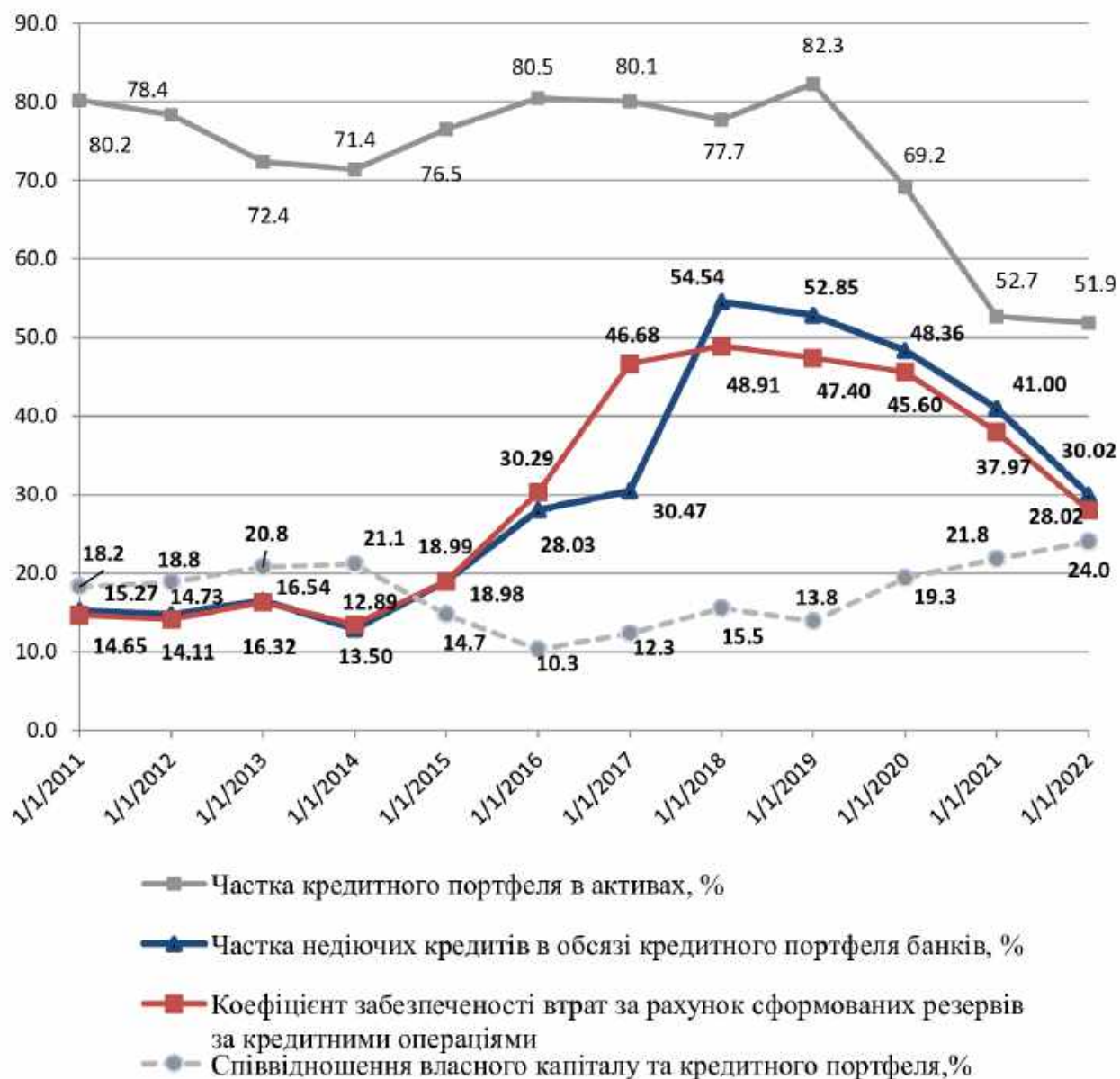

Рис. 2.2. Динаміка відносних показників якості кредитного портфеля банків України в 2011-2021 рр.

2015 рр. цей показник знизився. Починаючи з 2014 р. до 2021 року, спостерігається тенденція зростання співвідношення власного капіталу і кредитного портфеля банків, що оцінюється позитивно і свідчить про підвищення забезпечення кредитного портфеля банків України власним капіталом.

Результати аналізу сформованих резервів за кредитними операціями

свідчать про значне збільшення резервів протягом 2015—2019 років (близько 50 % кредитного портфеля), що викликано погіршенням якості кредитних портфелів банків, а саме, зростанням частки проблемних кредитів в кредитному портфелі банків України. З 2019 року до початку 2022 року спостерігається поступове зменшення частки кредитного портфеля в активах, частки недіючих кредитів і відповідно частки резервів в кредитному портфелі банків України, що свідчить про покращення управління кредитним портфелем банківської системи.

Вже понад дев'ять місяців, починаючи з 24 лютого 2022 року, Україна знаходиться в умовах повномасштабної війни. Це безпосередньо впливає на клієнтів-позичальників і відповідно позначається на якості кредитного портфеля банків. Тому далі проаналізуємо якість кредитного портфеля банківської системи України за 9 місяців 2022 року. На рис. 2.3 представлені основні показники кредитної діяльності банків України за 9 місяців 2022 року за даними офіційного сайту Національного банку України.

Як видно з рис. 2.3, динаміка кредитного портфеля була нерівномірною. За січень 2022 року (ще до початку війни) кредитний портфель банків України збільшився на 27,7 млрд.грн. (на 2,5%). Наступні стрибки кредитного портфеля спостерігалися в травні і в липні. Зростання складало відповідно на 0,8% і 6,1%. Починаючи з лютого до початку травня, в червні, серпні-вересні спостерігається тенденція поступового зменшення кредитного портфеля.

В цілому за період воєнного часу кредитний портфель збільшився лише на 1,5 млрд.грн. І таке зростання відбулося в результаті збільшення обсягів кредитування суб'єктів господарювання (на 21,4 млрд.грн.), які отримували кредити на підтримку сільського господарства, енергетику та антивоєнні цілі, підтримку малого і середнього бізнесу за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%». Обсяги кредитування фізичних осіб скоротилися на 19,6 млрд.грн. Під час воєнного стану кредити надавалися лише на поточні потреби населення, іпотечне та автокредитування майже зупинилося. Через закриття можливості страхувати воєнні ризики для банків стала проблемою видача

Рис. 2.3. Динаміка основних показників кредитної діяльності банків України за 9 місяців 2022 року

нових кредитів та страхування застави як за новими, так і чинними кредитами. Повноцінну нову страховку на заставне майно оформити неможливо [36].

Якість обслуговування кредитної заборгованості позичальниками після початку війни помітно погіршилася, що особливо почало проявлятися з березня 2022 року і підтверджується зростанням частки непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банків, а відповідно і резервів за кредитними операціями. Так, частка непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банків України збільшилася за період воєнного часу з 30% до 33,6%, частка резервів за кредитними операціями - з 28% до 31,8 %. Зрозуміло, що і надалі збитки банків від кредитного ризику зростатимуть, і банки можуть втратити велику частину кредитного портфеля. Для покриття цих збитків вони будуть змушені використовувати капітал. І вже зараз спостерігається зниження коефіцієнта

співвідношення власного капіталу і кредитного портфеля з 24% 22,5%.

Далі оцінимо ефективність управління кредитним портфелем банків України шляхом розрахунку коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем банків України в 2011-2021 рр. і за 9 місяців 2022 року (табл. 2.3).

Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем показує величину додаткових вище за рівень доходності безризикового кредитного портфеля доходів, які отримали банки з розрахунку на одиницю взятого ними кредитного ризику. Привабливіше вважається той кредитний портфель, який відповідає більш високому значенню коефіцієнта ефективності управління. Тобто, чим вище цей коефіцієнт, тим ефективнішим є управління кредитним портфелем і його якістю. Розрахунки показали, що коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем банківської системи України в 2012-2013 зростав. І в 2013 році цей показник мав найвище значення. Починаючи з 2014 року до 2019 року, коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем має негативне значення, тобто доходність кредитного портфеля в ці періоди була нижча, ніж ставка рефінансування НБУ (облікова ставка НБУ). В 2020-2021 цей показник мав позитивне значення, і спостерігалась позитивна тенденція його зростання. За 9 місяців 2022 року коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем банків України знизився майже в 1,5 рази. Це пояснюється насамперед збільшенням обсягів резервів за кредитними операціями, а також підвищенням з 3 червня 2022 р. облікової ставки НБУ до 25%, яка вважається безризиковою.

Таким чином, проведений аналіз кредитної діяльності банківської системи України в 2011-2021 роках показав, що управління кредитним портфелем банків України не було однаково успішним впродовж досліджуваного періоду. Якість кредитного портфеля з точки зору ефективності управління кредитним портфелем банківської системи України,

Таблиця 2.3

Аналіз ефективності управління кредитним портфелем
банків України в 2011-2021 роках і за 9 місяців 2022 року*

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	9 міс.2022
Доходи від кредитних операцій, млрд.грн.	113,35	117,55	129,93	151,26	135,15	135,81	124,01	140,80	152,95	147,74	168,75	151,02
Середньорічний обсяг кредитного портфеля млрд. грн.	790,18	820,32	863,36	958,88	1008,06	1007,85	1021,33	1077,80	1076,15	997,01	1012,97	1079,92
Річна доходність портфеля d, %	14,35	14,33	15,05	15,77	13,41	13,47	12,14	13,06	14,21	14,82	16,66	18,90
Безризикова ставка r0, %	7,75	7,56	7,03	10,19	25,29	17,80	13,20	17,17	16,89	8,82	7,52	16,70
Перевищення доходності кредитного портфеля над безризиковою ставкою, %	6,60	6,77	8,02	5,59	-11,88	-4,33	-1,06	-4,11	-2,67	6,00	9,13	2,20
Сума резерву під заборгованість за кредитами R, млрд. грн.	116,43	133,05	123,02	191,11	305,89	469,55	507,04	530,29	471,27	364,72	298,51	348,33
Показник ризику кредитного портфеля IR, %	14,73	16,22	14,25	19,93	30,34	46,59	49,65	49,20	43,79	36,58	29,47	32,26
Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем банку	0,45	0,42	0,56	0,28	-0,39	-0,09	-0,02	-0,08	-0,06	0,16	0,31	0,07

* складено автором

починаючи з 2014 року, є низьким. Це привело до зниження фінансової стійкості усього банківського сектора України. Обсяги проблемних кредитів залишаються досить високими, а значна частина вільних ресурсів акумулюється у вигляді резервів на покриття втрат за кредитними операціями.

Аналіз кредитного портфеля банківської системи України в умовах воєнного часу показав, що якість кредитного портфелю погіршилась через воєнні дії: руйнування підприємств, житла, загибель населення, що мало кредити, спад виробництва, знищення логістичних зв'язків із окупованими територіями. І це тільки початок. Частина банків під час війни зіткнулася із ситуацією, коли ризики життєдіяльності клієнтів-позичальників стали їх кредитними ризиками. Розбомблені, зруйновані підприємства, біженці, внутрішньоопереміщені фізичні особи-позичальники не зможуть сплачувати відсотки, а навіть і повертати раніше взяті позики в той час, коли об'єкти застави знищені. Банки будуть вимушені списувати на збитки частину проблемних кредитів, що призведе до зменшення власного капіталу і необхідності докапіталізації. Але акціонери банків не хочуть докапіталізовувати свої установи у воєнний час. Тому банки вважають за краще «не помічати» реальної ситуації з кредитами [36].

На наш погляд реальний стан кредитного портфелю банків України можна буде побачити тільки за результатами річної аудованої звітності. Банкам необхідно йти назустріч клієнтам і проводити реструктуризацію та списання вже зараз.

Отже, для забезпечення стабільного і успішного функціонування як окремих банків, так і всієї банківської системи України необхідно підвищувати якість і ефективність управління кредитним портфелем.

Оцінивши якість кредитного портфеля усіх банків України, проаналізуємо якість кредитного портфеля найбільшого державного банку України АТ КБ «Приватбанк» в 2019-2021 роках.

2.2. Загальна характеристика АТ КБ «Приватбанк», аналіз його активів і пасивів

Акціонерне товариство комерційний банк Приватбанк і його дочірні і асоційовані компанії спочатку був зареєстрований як комерційний банк у формі товариства з обмеженою відповідальністю і реорганізований в закриті акціонерне товариство в 2000 році. У 2009 році банк змінив свою організаційно-правову форму на публічне акціонерне товариство, в якому відповідальність акціонерів обмежена кількістю акцій, які належать їм, відповідно до законодавства України. На 31 грудня 2015 року власниками Банку відповідно до реєстрів акціонерів були пан Коломойський І. В. і пан Боголюбов Г., яким на 31 грудня 2015 року прямо або опосередковано належали, відповідно, 59% і 41% акцій і жоден з яких одноосібно не контролював Банк [37].

18 грудня 2016 року Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФЛ) призначив тимчасового адміністратора для управління діяльністю АТ КБ «Приватбанк» відповідно до рішення Національного банку про віднесення банку до категорії неплатоспроможних. Того ж дня Уряд України прийняв рішення стати єдиним акціонером банку через Міністерство фінансів.

19-21 грудня 2016 року відповідно до положень закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» ФГВФО звільнив керівництво і Наглядову раду банку і узяв на себе особисту відповідальність за управління діяльністю Банку упродовж цих трьох днів. ФГВФО визнав знецінення кредитів і авансів клієнтам на суму 155764 млн.грн. і конвертував 10934 млн. грн. засобів клієнтів, 10 721 млн.грн. випущених єврооблігацій і 7783 млн.грн. субординированного боргу в статутний капітал банку. 21 грудня 2016 року акції Приватбанку були продані Міністерству фінансів України за 1 гривню. У грудні 2016 року Міністерство фінансів прийняло рішення про збільшення статутного капіталу Банку на 116 800 мільйонів гривень [37]. І з того часу Міністерство фінансів України продовжує залишатися єдиним акціонером

Банку. Кінцевою контролюючою стороною Приватбанку є Уряд України.

Приватбанк є універсальним банком з фокусом на роздрібний сегмент, що активно просуває послуги для малого та середнього бізнесу та вибірково працює в корпоративному секторі. Банк здійснює свою діяльність відповідно до ліцензії Національного банку України з березня 1992 року.

Станом на 31 грудня 2021 року Банк мав 20 філій і 1 475 функціонуючих відділень в Україні та філію на Кіпрі (на 31 грудня 2016 року : 30 філій і 2 445 функціонуючих відділень в Україні і філія на Кіпрі) [38].

Приватбанк є лідером банківського ринку країни. Приватбанк є одним з найбільш інноваційних банків світу. Наприклад, понад десять років тому банк став одним з перших у світі, який почав використати одноразові SMS -пароли. До останніх інновацій, які отримали визнання у всьому світі, належать такі продукти, як платіжний міні-термінал, вхід в Інтернет-банкінг через QR -код, онлайн-інкасація, а також десятки різноманітних мобільних застосунків.

Подальший розвиток банку тісно пов'язаний із ризиками зовнішнього середовища, в якому він функціонує. Найвагомим ризиком для української економіки наразі є воєнний конфлікт із Росією, що триває з 24 лютого 2022 року. Війна негативно впливає на всі напрямки діяльності в Україні та наразі не можливо надійно оцінити економічні, соціальні, фінансові та інші її наслідки.

Керівництво стежить за станом розвитку поточної ситуації у зовнішньому середовищі і вживає заходів, за необхідності, для мінімізації будь-яких негативних наслідків наскільки це можливо. Подальший негативний розвиток подій та макроекономічних умов може негативно вплинути на фінансовий стан та результати діяльності банку і наразі не може бути визначений [38].

Аналіз структури, складу і динаміка активів АТ КБ «Приватбанк» на підставі даних фінансової звітності за 2019-2021 роки наданий в табл. 2.4, а його пасивів - в табл. 2.5 (Додаток А і Б).

В 2019-2021 роках спостерігається позитивна тенденція зростання вар-

Таблиця 2.4

Динаміка і структура активів АТ КБ «Приватбанк» за 2016-2018 роки

Показники, млн. грн.	На кінець 2018 р.		На кінець 2019 р.		На кінець 2020 р.		На кінець 2021 р.		Відхилення 2021/2019		
	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн. грн.	%	млн.грн.	%	пит. ваги
1. Грошові кошти та їх еквіваленти	27360	9,84	45894	14,82	49911	13,05	52835	13,17	+25475	+93,11	+3,33
2. Кошти в інших банках	0	0,00	27118	8,76	25059	6,55	26243	6,54	+26243	-	+6,54
3. Кредитний портфель	50140	18,03	59544	19,22	55021	14,38	68218	17,00	+18078	+36,06	-1,03
4. Поточні податкові активи	184	0,07	2257	0,73	6660	1,74	9978	2,49	+9794	+5322,83	+2,42
5. Інвестиційні цінні папери	180081	64,77	152157	49,13	221661	57,95	222277	55,39	+42196	+23,43	-9,38
6. Інвестиційна нерухомість	3340	1,20	155	0,05	30	0,01	30	0,01	-3310	-99,10	-1,19
7. Інвестиції в асоційовані і дочірні компанії	30	0,01	3379	1,09	2933	0,77	1989	0,50	+1959	+6530,00	+0,48
8. Основні засоби і нематеріальні активи	3793	1,36	6480	2,09	7642	2,00	7362	1,83	+3569	+94,09	+0,47
9. Інші активи	13120	4,72	12739	4,11	13608	3,56	12364	3,08	-756	-5,76	-1,64
Всього активів	278048	100,00	309723	100,00	382525	100,00	401296	100,00	+123248	+44,33	X

Таблиця 2.5

Динаміка і структура пасивів АТ КБ «Приватбанк» за 2019-2021 роки

Показники.	На кінець 2015 р.		На кінець 2016 р.		На кінець 2017 р.		На кінець 2018 р.		Відхилення 2021/2019		
	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	пит. ваги
1. Інші залучені кошти	9817	3,53	7721	2,49	0	0,00	0	0,00	-9817	-100,00	-3,53
2. Кошти банків	195	0,07	201	0,06	2	0,00	3	0,00	-192	-98,46	-0,07
3. Кошти клієнтів	231055	83,10	240621	77,69	312708	81,75	325303	81,06	+94248	+40,79	-2,04
4. Відстрочені податкові зобов'язання	136	0,05	121	0,04	146	0,04	159	0,04	+23	+16,91	-0,01
5. Інші фінансові зобов'язання	1929	0,69	2639	0,85	4059	1,06	3770	0,94	+1841	+95,44	+0,25
6. Забезпечення	2821	1,01	2363	0,76	10687	2,79	3651	0,91	+830	+29,42	-0,10
- резерви за кредитними зобов'язаннями	320	0,12	290	0,09	329	0,09	373	0,09	+53	+16,56	-0,02
- інше забезпечення	2501	0,90	2073	0,67	10358	2,71	3278	0,82	+777	+31,07	-0,08
7. Інші нефінансові зобов'язання	631	0,23	1528	0,49	2098	0,55	1795	0,45	+1164	+184,47	+0,22
Всього зобов'язань	246584	88,68	255194	82,39	329700	86,19	334681	83,40	+88927	+36,06	-5,28
1. Статутний капітал	206060	74,11	206060	66,53	206060	53,87	206060	51,35	0	0,00	-22,76
2. Емісійний дохід	23	0,01	23	0,01	23	0,01	23	0,01	0	0,00	0,00
3. Результат від операцій з акціонером	12174	4,38	12174	3,93	12174	3,18	12174	3,03	0	0,00	-1,34
4. Резерви та інші фонди банку	6211	2,23	-660	-0,21	-2248	-0,59	-4091	-1,02	-10302	-165,87	-3,25
5. Інші резерви	687	0,25	6850	2,21	8481	2,22	9696	2,42	+9009	+1311,35	+2,17
6. Накопичений дефіцит	-193691	-69,66	-169918	-54,86	-171665	-44,88	-157247	-39,18	+36444	-18,82	+30,48
Усього власного капіталу	31464	11,32	54529	17,61	52825	13,81	66615	16,60	+35151	+111,72	+5,28
Всього пасивів	278048	100,0	309723	100,0	382525	100,0	401296	100,00	+123248	+44,33	X

тості активів і пасивів банку, що свідчить про розширення діяльності банківської установи. Так, за цей період активи збільшилися на 123238 млн.грн. або на 44,33% і на початок 2022 року склали 401296 млн. грн.

У 2019 році вартість активів і пасивів банку збільшилася на 31675 млн.грн. або 11,39%. Таке зростання активів банку пов'язане в першу чергу зі зростанням обсягу коштів в інших банках (на 27118 млн.грн.), грошових коштів та їх еквівалентів (на 18534 млн.грн) і вартості кредитного портфеля банку (на 9404 млн.грн.). А зростання пасивів банку пов'язане в першу чергу зі зменшенням накопиченого дефіциту (на 23373 млн.грн.), що пояснюється прибутковою діяльністю Приватбанку, також зі зростанням коштів клієнтів (на 9566 млн.грн.).

У 2020 році активи АТ КБ «Приватбанк» збільшилися 72802 млн.грн. (або на 23,51%), що можна охарактеризувати позитивно. Таке збільшення пов'язане зі збільшенням інвестицій банку в цінні папери на 69504 млн.грн. (або на 45,68%), зростанням обсягу грошових коштів банку на 4017 млн.грн. (або на 8,75%). Кредитний портфель банку в 2020 р. зменшився на 4523 млн.грн. (або на 7,60 %).

У 2021 році активи банку збільшилися 18871 млн.грн. (або на 4,9%). Таке збільшення пов'язане зі збільшенням кредитного портфеля на 13197 млн.грн. (або на 23,99%), грошових коштів та їх еквівалентів на 2924 млн. грн. (або на 5,86%), коштів в інших банках на 1184 млн.грн. (або на 4,73%).

Дані таблиці 2.5 свідчать, що при загальних темпах зростання активів за 2019-2021 роки на 44,33% вартість високоліквідних активів збільшилася на 93,11 %, а вартість кредитного портфеля зменшилася на 36,06 %.

Аналізуючи структуру активів АТ КБ «Приватбанк», можна зробити висновок, що в 2019-2021 роках питома вага кредитного портфеля в структурі активів низька (менше 20%): на кінець 2018 року 18,02%, на кінець 2019 року - 19,22 %, на кінець 2020 року - 14,38 %, на кінець 2021 року - 17,00 %. Зменшення доходів від кредитної діяльності банк компенсував інвестиціями в цінні папери. Так, питома вага інвестиційних цінних паперів в структурі

активів на кінець 2018 року складала 64,77%, 2019 – 49,13%, 2020 – 57,95%, на кінець 2021 року – 55,39%.

Значна частина активів банку знаходиться в грошових коштах - (на кінець 2018 року - 9,84%, на кінець 2019 - 14,82%, на кінець 2020 – 13,05%, на кінець 2021 – 13,17%). Значний обсяг грошових коштів на рахунках банку можна пояснити великою кількістю випущених платіжних карт, оскільки саме АТ КБ «Приватбанк» є лідером ринку платіжних банківських карт в Україні. Велика кількість підприємств і організацій, а також приватних підприємців обирають саме АТ КБ «Приватбанк» для розміщення власних коштів, отримання там заробітної плати, пенсій і будь-яких інших виплат.

АТ КБ «Приватбанк» вважають найбільш інноваційним банком України. І хоча щорічно на оновлення власного устаткування і орендованого майна він витрачає досить великі кошти, питома вага основних засобів і нематеріальних активів в активах банку складала на кінець 2019 року усього 1,36%, а на кінець 2021 - 1,83 %. Це можна пояснити тим, що приміщення філій і відділень Приватбанку в основному орендовані і не вимагають значних капіталовкладень.

Питома вага інвестицій банку в нерухомість впродовж 2019-2021 рр. дуже мала і складала менше 1 %.

Далі проаналізуємо пасиви АТ КБ «Приватбанк». Дані табл. 2.5 показують, що питома вага власного капіталу в пасивах банку на кінець 2018 року складала 11,32%, то на кінець 2019 - 17,61 %, на кінець 2020 – 13,81%, на кінець 2021 – 16,60%. Оскільки банк - ця установа, яка працює в основному із залученими коштами, то, як правило, їх питома вага в пасивах банку складає не менше 80 %. Значення менше цієї величини означає більш високу фінансову стійкість банку, проте негативно характеризує його ділову активність. Тому питома вага власного капіталу в пасивах АТ КБ «Приватбанк» протягом 2019-2021 років свідчить про високу фінансову стійкість банку і позитивно характеризує його ділову активність.

Збільшення ресурсної бази банку в 2019 і 2021 роках відбувалося за

рахунок збільшення як капіталу, так і зобов'язань за абсолютною величиною, а в 2020 році - за рахунок збільшення тільки зобов'язань.

Найбільш важливою складовою пасивів банку залишаються кошти клієнтів банку. Якщо на кінець 2018 року кошти клієнтів в структурі пасивів склали 83,10%, то на кінець 2019, 2020 і 2021 років відповідно 77,69, 81,75 % і 81,06%, тобто за три роки вони збільшилися за абсолютною величиною. Це свідчить про збільшення вартості депозитів і коштів клієнтів на поточних рахунках, а значить і про довіру до АТ КБ «Приватбанк».

Питома вага коштів інших банків в структурі пасивів в 2019-2021 роках має тенденцію до зниження і на кінець 2021 року складає 0%.

Найбільшою складовою капіталу банку є акціонерний капітал.

У 2019, 2021 роках діяльність АТ КБ «Приватбанк» була прибутковою. У 2020 році банк отримав збитки.

2.3. Аналіз кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк»

У структурі активів АТ КБ «Приватбанк» в 2019-2021 роках питома вага кредитного портфеля в активах є досить низькою. Зниження питомої ваги кредитного портфеля в активах свідчить про зниження рівня кредитних ризиків в діяльності банку за умови зменшення питомої ваги резервів в кредитному портфелі. Тому далі дослідимо динаміку і структуру кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» за суб'єктами кредитування (табл. 2.6).

Обсяг кредитування без врахування резервів під очікувані кредитні збитки АТ КБ «Приватбанк» збільшився в 2019 році на 4107 млн.грн. або на 1,41%, в 2020 році зменшився на 63271 млн.грн. або на 21,37%, в 2021 році збільшився на 9796 млн.грн. або на 4,21%. В цілому за 2019-2021 обсяг кредитування без врахування резервів зменшився на 49368 млн.грн. або на 16,91 %).

Проте, якщо оцінювати обсяги кредитування АТ КБ «Приватбанк» з

Таблиця 2.6

Структура кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» за суб'єктами кредитування в 2019-2021 рр.

Позичальники	На кінець 2018 р.		На кінець 2019 р.		На кінець 2020 р.		На кінець 2021р.		Відхилення за 2019-2021 рр.		
	Сума, млн.грн.	Питома вага,%	Сума, млн.грн.	Питома вага,%	Сума, млн.грн.	Питома вага,%	Сума, млн.грн.	Питома вага,%	Абсолютне, млн.грн.	Відносне, %	Питокої ваги,%
1. Кредити, які управляються як окремий портфель	212795	72,89	210 579	71,13	164332	70,60	163 513	67,40	-49 282	-23,16	-5,49
2. Кредити юридичним особам	6 358	2,18	6 992	2,36	6097	2,62	4 358	1,80	-2 000	-31,46	-0,38
3. Кредити фізичним особам	64 284	22,02	69 499	23,48	54967	23,61	61 727	25,45	-2 557	-3,98	+3,43
4. Кредити підприємствам малого і середнього бізнесу	8 499	2,91	8 973	3,04	7376	3,17	12 970	5,35	+4 471	+52,61	+2,44
5. Міжбанківські кредити	0	0	0	0,00	0	0,00	0	0	0	-	0
Всього наданих кредитів	291 936	100,00	296 043	100,00	232 772	100,00	242 568	100,00	-49 368	-16,91	X
Резерви під очікуванні кредитні збитки	241 796	82,83	236 499	79,89	177 751	76,36	174 350	71,88	-67 446	-27,89	-10,95
Всього кредитів за мінусом резервів	50 140	17,17	59 544	20,11	55 021	23,64	68 218	28,12	+18 078	+36,06	+10,95

урахуванням резервів під очікувані кредитні збитки, то за 2019-2021 роки кредитний портфель банку збільшився на 18078 млн.грн. або на 36,06 %, що свідчить про зменшення проблемних кредитів в кредитному портфелі банку і, відповідно, підтверджується зменшенням резервів під очікувані кредитні збитки на 67446 млн. грн. або на 27,89%. Це свідчить про зниження кредитного ризику кредитного портфеля банківської установи.

Динаміка кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» наведена на рис. 2.4.

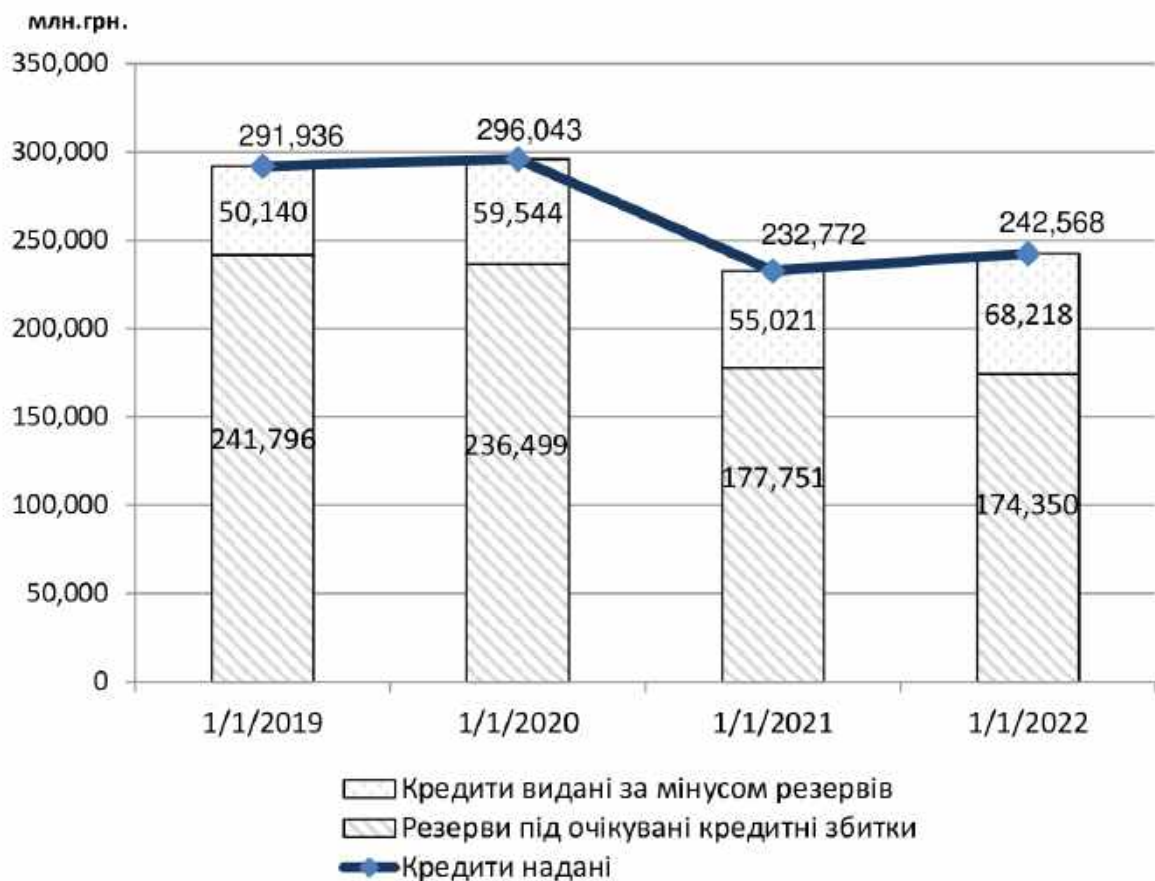

Рис. 2.4. Динаміка кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк», резервів під знецінення в 2019- 2021 роках

Кредити, які управляються як окремий портфель, включають непрацюючі кредити, які були видані до 19 грудня 2016 року. На думку керівництва банку цей портфель має схожі показники кредитного ризику, незалежно від класифікації за галузями економіки і напрямками діяльності на дату видачі таких кредитів [38].

На рис. 2.5 надана структура кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» за суб'єктами кредитування в 2019- 2021 роках.

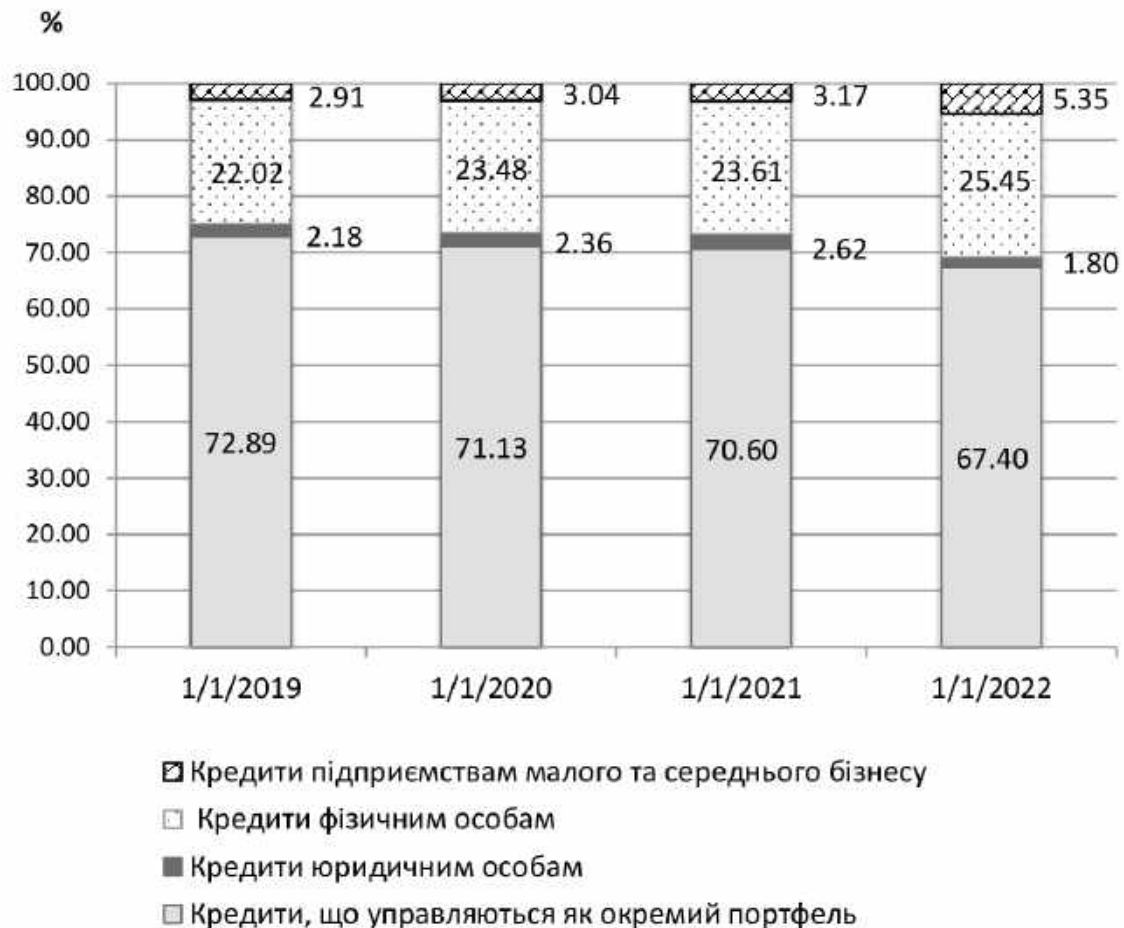

Рис. 2.5. Структура кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» за суб'єктами кредитування в 2019-2021 роках

Як видно з табл. 2.6 і рис. 2.5, найбільшу питому вагу в кредитному портфелі банку займають кредити, які управляються як окремий портфель, тобто непрацюючі кредити. Позитивним є поступове зменшення їх питомої ваги в кредитному портфелі банку в 2019-2021 рр. з 72,89 % до 67,40 %.

Друге місце за питомою вагою в кредитному портфелі банку займають кредити фізичним особам. Причому їх питома вага в структурі кредитного портфеля Приватбанку практично залишається постійною. Напрями кредитування фізичних осіб представлені в табл. 2.7.

Як видно з табл. 2.7, найбільшою популярністю користуються кредитні карти (більше 70%). Високу питому вагу в загальній сумі кредитів фізичним

Таблиця 2.7

Напрями кредитування фізичних осіб
у АТ КБ «Приватбанк» в 2019-2021 рр.

Показники	На 01.01.19	На 01.01.20	На 01.01.21	На 01.01.22
Кредити фізичним особам - кредитні карти	45314	51890	40609	45314
<i>Питома вага в загальній сумі кредитів фізичним особам</i>	<i>70,49%</i>	<i>74,66%</i>	<i>73,88%</i>	<i>73,41%</i>
Кредити фізичним особам - іпотечні кредити	12923	11467	9566	9858
<i>Питома вага в загальній сумі кредитів фізичним особам</i>	<i>20,10%</i>	<i>16,50%</i>	<i>17,40%</i>	<i>15,97%</i>
Кредити фізичним особам - споживчі кредити	4193	4148	3500	5343
<i>Питома вага в загальній сумі кредитів фізичним особам</i>	<i>6,52%</i>	<i>5,97%</i>	<i>6,37%</i>	<i>8,66%</i>
Кредити фізичним особам на придбання автомобіля	332	250	35	394
<i>Питома вага в загальній сумі кредитів фізичним особам</i>	<i>0,52%</i>	<i>0,36%</i>	<i>0,06%</i>	<i>0,64%</i>
Інші кредити фізичним особам	868	592	205	83
<i>Питома вага в загальній сумі кредитів фізичним особам</i>	<i>1,35%</i>	<i>0,85%</i>	<i>0,37%</i>	<i>0,13%</i>
Фінансовий лізинг	654	1152	1052	735
<i>Питома вага в загальній сумі кредитів фізичним особам</i>	<i>1,02%</i>	<i>1,66%</i>	<i>1,91%</i>	<i>1,19%</i>
<i>Загальна сума кредитів фізичним особам</i>	<i>64284</i>	<i>69499</i>	<i>54967</i>	<i>61727</i>

особам займають іпотечні кредити більше (15%). Обсяги споживчого кредитування збільшилися як за абсолютною величиною, так і за питомою вагою в загальній сумі кредитів фізичним особам. Кредити на придбання автомобілів, фінансовий лізинг займають невелику питому вагу (до 1%).

Далі проаналізуємо галузеву структуру кредитного портфеля Приватбанку, що дозволить визначити галузеву диверсифікацію кредитів і

рівень кредитного ризику. Для цього розраховується питома вага кредитів, виданих клієнтам, здійснюючих діяльність в різних галузях. Такий аналіз здійснюється для визначення надмірної концентрації кредитних операцій в одному сегменті, що підвищує рівень кредитного ризику.

У табл. 2.8 надана структура кредитного портфеля за видами економічної діяльності.

Таблиця 2.8

**Структура кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк»
за видами економічної діяльності в 2019-2021 роках**

Види кредитів	На 01.01.2019		На 01.01.2020		На 01.01.2021		На 01.01.2022	
	Сума, млн.грн	Пит. вага, %	Сума, млн.грн	Пит. вага,%	Сума, млн.грн	Пит. вага,%	Сума, млн.грн	Пит. вага,%
1. Кредити, що управляються як окремий портфель	212795	72,90	210579	71,13	164332	70,60	163513	67,40
2. Кредити фізичним особам	64 284	22,02	69 499	23,48	54 967	23,61	61 727	25,45
3. Кредити юридичним особам	6 358	2,18	6 992	2,40	6 097	2,63	4 358	1,80
<i>АПК і харчова промисловість</i>	2 298	0,79	1 942	0,66	1 085	0,47	971	0,40
<i>Товари народного споживання</i>	771	0,26	1 192	0,40	1 690	0,73	1 226	0,51
<i>Інші галузі</i>	3 289	1,13	3 858	1,30	3 322	1,43	2 161	0,89
4. Кредити підприємствам малого та середнього бізнесу	8 499	2,90	8 973	3,02	7 376	3,16	12 970	5,35
<i>Надання побутових, індивідуальних і проф.послуг</i>	2 664	0,91	2 440	0,82	1 337	0,57	1 371	0,57
<i>АПК і харчова промисловість</i>	1 934	0,66	2 316	0,78	2 344	1,01	3 835	1,58
<i>Товари народного споживання</i>	1 240	0,42	1 651	0,56	1 419	0,61	3 011	1,24
<i>Інфраструктура</i>	556	0,19	599	0,20	450	0,19	939	0,39
<i>Інші галузі</i>	2 105	0,72	1 967	0,66	1 826	0,78	3 814	1,57
Всього кредитів	291 936	100,00	296 043	100,03	232 772	100,00	242 568	100,00
Резерви під знецінення	241 796	82,83	236 499	71,88	177 751	71,88	174 350	71,89
Всього кредитів за мінусом резервів	50 140	17,17	59 544	28,12	55 021	28,12	68 218	28,12

Найбільший обсяг кредитування банку в 2019-2021 рр. припадає на непрацюючі кредити (кредити, які управляються як окремий портфель), видані до 19 грудня 2016 року. Якщо до 2016 року Приватбанк видавав кредити корпоративному бізнесу, який спеціалізувався на торгівлі нафтопродуктами, виробництві і торгівлі феросплавами, то в 2019-2021 рр. основним напрямом кредитування є кредитні карти фізичних осіб.

Далі виконаємо аналіз кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» за термінами погашення кредитної заборгованості, який дозволяє виявити ті програми кредитування за термінами, які мають найбільший попит у клієнтів банку (табл. 2.9). Як видно з табл. 2.9 і рис. 2.6, протягом досліджуваного періоду найбільшу питому вагу в кредитному портфелі банку займають кредити з терміном погашення до 1 року. Причому спостерігається тенденція поступового зниження їх питомої ваги в кредитному портфелі Приватбанку з 88,74% до 65,53%. Така ситуація призводить до зростання кредитного ризику, оскільки довгострокове кредитування безпосередньо пов'язане з інфляційним знеціненням відсотків за виданими кредитами і несвочасним поверненням кредитів.

Особливу увагу необхідно приділити якості кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк», захищеності його від кредитного ризику. Тому далі досліджуємо структуру кредитного портфеля банку за рівнем прострочення платежів за кредитами і ознаками знецінення (табл. 2.10). Усі кредити розділяються на 3 групи: непрострочені і незнецінені; прострочені і незнецінені; знецінені.

Як видно з таблиці 2.10, в 2019-2021 роках збільшується абсолютний розмір і питома вага в структурі кредитного портфеля непрострочених і незнецінених кредитів. Так, на кінець 2019 року обсяг непрострочених і незнецінених кредитів банку складав 46674 млн. грн., за питомою вагою 15,99%, а на кінець 2021 - 67673 млн.грн. (за питомою вагою 27,90 %). Це свідчить про зменшення проблемних кредитів в кредитному портфелі АТ КБ «Приватбанк».

Таблиця 2.9

Структура кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» за термінами погашення кредитів в 2019-2021 роках

Види кредитів	Значення на кінець року								Абсолютний приріст				Темп зростання, %			
	2018		2019		2021		2021		В порівнянні з попереднім роком			За період аналізу	В порівнянні з попереднім роком			За період аналізу
	сума, млн.грн	питома вага, %	сума, млн.грн	питома вага, %	сума, млн.грн	питома вага, %	сума, млн.грн	питома вага, %	На кінець 2019	На кінець 2020	На кінець 2021		На кінець 2019	На кінець 2020	На кінець 2021	
До 1 року	44 494	88,74	50 435	84,70	45 986	83,58	44 705	65,53	+5 941	-4 449	-1 281	+211	+13,35	-8,82	-2,79	+0,47
Понад 1 рік	5 646	11,26	9 109	15,30	9 035	16,42	23 513	34,47	+3 463	-74	+14478	+17867	+61,34	-0,81	+160,24	+316,45
Всього кредитів	50140	100,00	59544	100,00	55021	100,00	68218	100,00	+9 404	-4 523	+13197	+18078	+18,76	-7,60	+23,99	+36,06

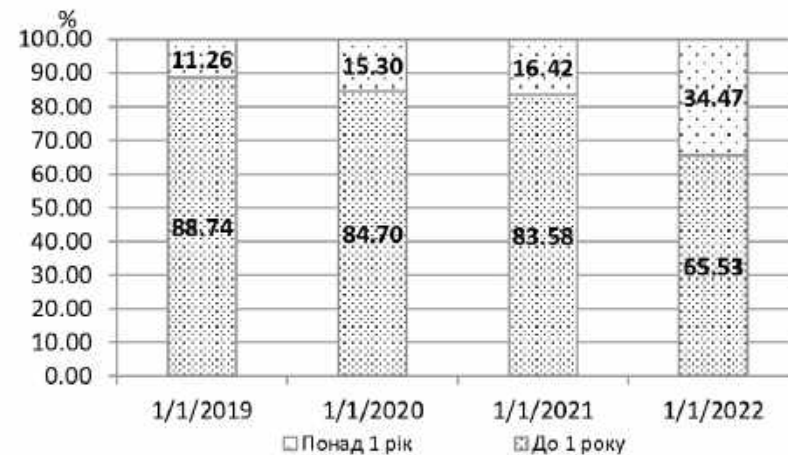

Рис. 2.6. Структура кредитного портфеля АТ «Приватбанк» в 2019-2021 рр. за термінами погашення

Таблиця 2.10

Якість кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» за термінами прострочення і ознаками знецінення
у 2019-2021 роках

Показники, млн. грн.	На кінець 2018 р.		На кінець 2019 р.		На кінець 2020 р.		На кінець 2021 р.		Відхилення 2021/2019		
	млн.грн.	питома вага, %	млн.грн.	питома вага, %	млн.грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	Абсолютне, млн.грн.	Відносне, %	пит. ваги
1. Непрострочені і незнецінені	46 674	15,99	56380	19,04	53 304	22,90	67 673	27,90	+20999	+44,99	+11,91
2. Прострочені і незнецінені	649	0,22	572	0,20	420	0,18	344	0,14	-305	-47,00	-0,08
до 30 днів	33	0,01	24	0,01	95	0,04	61	0,03	+28	84,85	0,02
від 31 до 90 днів	616	0,21	548	0,19	325	0,14	283	0,12	-333	-54,06	-0,09
3. Знецінені	244 613	83,79	239 091	80,76	179 048	76,92	174 551	71,96	-70062	-28,64	-11,83
непрострочені	14 275	4,89	12118	4,09	815	0,35	719	0,30	-13556	-94,96	-4,59
прострочені до 30 днів	4 482	1,54	23	0,01	25	0,01	27	0,01	-4455	-99,40	-1,53
прострочені від 31 до 90 днів	244	0,08	212	0,07	222	0,10	168	0,07	-76	-31,15	-0,01
прострочені від 91 до 180 днів	732	0,25	4300	1,45	517	0,22	380	0,16	-352	-48,09	-0,09
прострочені від 181 до 360 днів	6012	2,06	1046	0,35	1 116	0,48	533	0,22	-5479	-91,13	-1,84
прострочені більше ніж 361 день	218 868	74,97	221392	74,79	176 353	75,76	172 724	71,21	-46144	-21,08	-3,76
Всього (без урахування резервів)	291 936	100,00	296 043	100,00	232 772	100,00	242 568	100,00	-49368	-16,91	X
Резерви під знецінення	241 796	82,83	236 499	82,83	177 751	71,88	174 350	71,88	-67446	-27,89	-10,95
Всього кредитів за мінусом резервів	50 140	17,17	59 544	17,17	55 021	28,12	68 218	28,12	+18078	+36,06	+10,95

Велику питому вагу в структурі кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» займають знецінені кредити як на кінець 2018, так і на кінець 2021 року. Так питома вага знецінених кредитів на кінець 2018 року складала 83,79 %, а на кінець 2021 року - 71,96%.

Позитивною є тенденція зменшення знецінених кредитів в кредитному портфелі банку як за абсолютним розміром, так і за питоною вагою.

Обсяг та частка прострочених і незнецінених кредитів в структурі кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» мала, в 2019-2021 роках не перевищує 0,3%.

На рис. 2.7 надана структура кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» за термінами прострочення і ознаками знецінення.

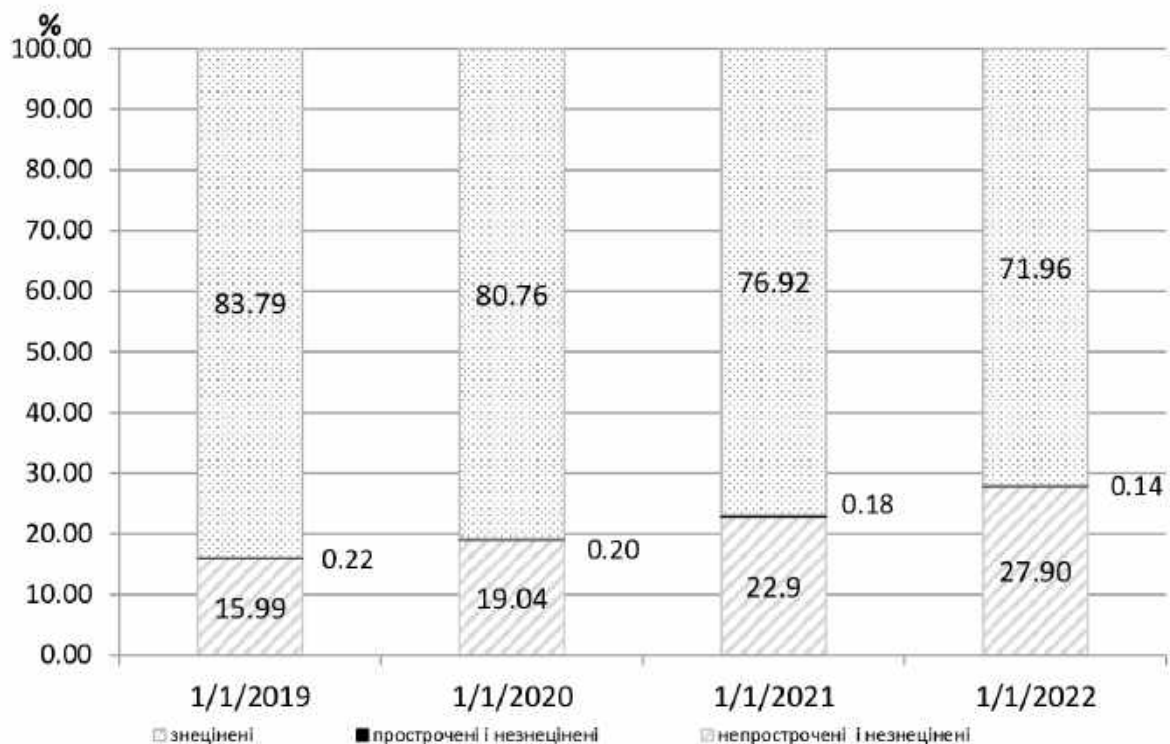

Рис. 2.7. Структура кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» в 2019-2021 рр. за термінами прострочення і ознаками знецінення

Таким чином, з точки зору термінів прострочення і знецінення кредитний портфель банку є критичним, оскільки питома вага прострочених і знецінених кредитів складає більше 71,96%, що свідчить про великий обсяг проблемних кредитів в кредитному портфелі банку.

2.4. Оцінка ефективності управління кредитним портфелем банку

Основним завданням оцінки ефективності управління кредитним портфелем АТ КБ «Приватбанк» є визначення того, чи забезпечує кредитна діяльність максимально можливу доходність при мінімальному рівні ризику.

Динаміка і структура процентних доходів по кредитних операціях АТ КБ «Приватбанк» представлена в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Динаміка і структура процентних доходів за кредитними операціями
АТ КБ «Приватбанк» за 2019-2021 роки

Найменування статті	2019 рік	2020 рік	2021 рік	Зміна за період	Темп зростання, %
1	2	3	4	5	6
Процентні доходи за кредитами, млн.грн.	21 543	20 246	20 568	-975	95,47
Всього процентних доходів, млн.грн.	33 841	33 563	35 854	+2 013	105,95
Питома вага процентних доходів за кредитами в загальній сумі процентних доходів, %	63,66	60,32	57,37	-6,29	90,11

Як видно з табл. 2.11, в 2019-2021 роках процентні доходи АТ КБ «Приватбанк» збільшилися на 5,95 %, а процентні доходи за кредитними операціями зменшилися на 39,39%. Така ситуація призвела до зниження питомої ваги процентних доходів за кредитними операціями в загальному обсязі процентних доходів на 8,89 %. Зменшення процентних доходів за кредитними операціями вказує на диверсифікацію діяльності банку, а також на зниження ефективності управління кредитним портфелем АТ КБ «Приватбанк».

Далі оцінимо кредитні ризики АТ КБ «Приватбанк» при видачі кредитів. Одним з методів оцінки кредитних ризиків є їх кількісна оцінка, коли вартість активів, які несуть кредитний ризик, обчислюється шляхом використання

вагових коефіцієнтів ризику. Розрахунок рівня кредитного ризику в діяльності АТ КБ «Приватбанк» представлений в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Розрахунок рівня ризику кредитного портфеля
АТ КБ «Приватбанк» в 2019-2021 рр.

Назва статті	Значення на кінець року				Рівень ризику
	2018	2019	2020	2021	
I	2	3	4		5
1. Непрострочені і незнецінені кредити	46 674	56 380	53 304	67 673	0,01
2. Прострочені і незнецінені кредити	649	572	420	344	0,15
3. Знецінені кредити	244 613	239 091	179 048	174 551	0,24
4. Резерв під знецінення кредитів	241 796	236 499	177 751	174 350	X
5. Всього кредитів	50 140	59 544	55 021	68 218	X
6. Можлива величина збитків	59271	58031	43568	42621	X
7. Зважений рівень ризику (рядок 6/ рядок 5)	1,1821	0,9746	0,7918	0,6248	X

Можлива величина збитків за кредитним портфелем банку розраховується шляхом множення величини кожної групи кредитів на рівень ризику, який відповідає цій групі.

Отже, за 2019-2021 роки спостерігається позитивна тенденція зменшення обсягів можливих збитків за кредитними операціями банку на 16 650 млн. грн. (або на 28,09%), але в цей час збільшився обсяг виданих кредитів на 18078 млн. грн. (або на 36,06 %). Тому зважений рівень кредитного ризику знизився. Так на кінець 2019 року цей показник складав 1,1821, що на 0,5573 більше, ніж на кінець 2021 року. Таким чином, на підставі проведених розрахунків можна зробити висновок, що ефективність управління кредитними ризиками підвищилася.

Для визначення сукупного ризику кредитного портфеля доцільно розрахувати показники, які характеризують рівень кредитного ризику і рівень

захищеності кредитного портфеля від можливих збитків. Показники, які характеризують рівень кредитного ризику АТ КБ «Приватбанк» в 2019-2021 роках, приведені в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Показники, які характеризують рівень кредитного ризику
АТ КБ «Приватбанк» в 2019-2021 рр.

Найменування показника	Значення на кінець року				Зміна за період (+/-)
	2018	2019	2020	2021	
Коефіцієнт частки зважених класифікованих позик	1,182	0,975	0,792	0,625	-0,557
Коефіцієнт зважених класифікованих позик на одиницю капіталу	1,884	1,064	0,825	0,640	-1,244
Коефіцієнт проблемної заборгованості за кредитами	0,838	0,808	0,769	0,720	-0,118
Коефіцієнт захищеності позик	0,828	0,799	0,764	0,719	-0,109
Коефіцієнт покриття кредитів власним капіталом	0,108	0,184	0,227	0,275	+0,167
Коефіцієнт покриття непрацюючих кредитів фактично сформованими резервами	0,986	0,987	0,990	0,997	0,046

Коефіцієнт частки зважених класифікованих позик знизився за 2019-2021 роки на 0,557. Зменшення цього коефіцієнта свідчить про зниження ймовірності збитків в майбутньому. Цей показник комплексно характеризує якість кредитного портфеля з точки зору ризику в сукупності з його захищеністю власним капіталом.

В досліджуваному періоді спостерігається позитивна тенденція зростання коефіцієнта зважених класифікованих позик на одиницю капіталу, що свідчить про збільшення покриття можливих збитків власним капіталом.

Спостерігається позитивна динаміка зниження коефіцієнта проблемної заборгованості за кредитами, але все одно його значення досить високе і показує, що питома вага проблемної заборгованості в загальній сумі кредитів на кінець 2018 року складає 83,8 %, а на кінець 2021 року – 72,0 %.

Коефіцієнт захищеності позик поступово зменшувався в 2019-2021 рр., що показує зменшення резервів на покриття збитків за кредитами.

Коефіцієнт покриття кредитів власним капіталом поступово підвищувався, що можна оцінити позитивно.

Слід зазначити, що в 2019-2021 рр. рівень покриття непрацюючих кредитів фактично сформованими резервами підвищився. Це свідчить про те, що АТ КБ «Приватбанк» збільшив резерви для мінімізації втрат за ризиковими операціями.

Таким чином, оцінка показників, які характеризують рівень управління кредитним портфелем АТ КБ «Приватбанк» в 2019-2021 роках, свідчить про його незначне покращення.

Висновки за другим розділом:

1. Проведений аналіз управління кредитним портфелем банків України дозволив зробити наступні висновки:

1.1. Висока питома вага кредитів в активах банків України в 2011-2019 роках (більше 75%) свідчить про те, що банки здійснювали ризикову кредитну політику, за винятком 2013 року. Така політика пов'язана з високими кредитними ризиками, що і підтверджується значним збільшенням резервів для відшкодування втрат за активними операціями, які за 2011-2018 рр. збільшилися в 3,7 рази, а кредитний портфель - лише в 1,4 рази.

1.2. Починаючи з 2019 року, спостерігається тенденція поступового зменшення частки кредитів в активах банків України з 82,3% до 51,9% внаслідок пандемії COVID, і тому банки не могли в повному обсязі надавати кредити. Це супроводжувалося зменшенням резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями з 530,3 млрд.грн. до 298,5 млрд.грн. і зменшенням недіючих кредитів як за абсолютною величиною, так і за питомою вагою в сукупних валових кредитах. Це свідчить про покращення управління кредитним портфелем банківської системи. Але все одно якість кредитного

портфеля залишається низькою, оскільки в кредитному портфелі на початок 2022 є 30,02% недіючих кредитів, які не повертають, відсотки за якими не платять.

1.3. Починаючи з 24 лютого 2022 року, Україна знаходиться в умовах повномасштабної війни. Це безпосередньо впливає на клієнтів-позичальників і відповідно позначається на якості кредитного портфеля банків. За період воєнного часу кредитний портфель збільшився лише на 1,5 млрд.грн. І таке зростання відбулося в результаті збільшення обсягів кредитування суб'єктів господарювання, які отримували кредити на підтримку сільського господарства, енергетику та антивоєнні цілі, підтримку малого і середнього бізнесу за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%». Обсяги кредитування фізичних осіб скоротилися. Під час воєнного стану кредити надавалися лише на поточні потреби населення, іпотечне та автокредитування майже зупинилося.

1.4. Якість обслуговування кредитної заборгованості позичальниками після початку війни помітно погіршилася, що підтверджується зростанням частки непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банків (з 30% до 33,6%), а відповідно і частки резервів за кредитними операціями (з 28% до 31,8 %). Зрозуміло, що і надалі збитки банків від кредитного ризику зростатимуть, і банки можуть втратити велику частину кредитного портфеля.

1.5. Ефективність управління кредитним портфелем банківської системи України за період воєнного часу значно знизився.

2. Проведений аналіз управління кредитним портфелем АТ «Приватбанк» в 2019-2021 роках дозволив зробити наступні висновки:

- в структурі активів банку питома вага кредитного портфеля в активах є досить низькою (менше 20%);

- обсяги кредитування без урахування резервів під знецінення зменшилися на 16,91 %, а з урахуванням резервів – збільшилися на 36,06 %, що свідчить про зменшення проблемних кредитів в кредитному портфелі банку і, відповідно, підтверджується зменшенням резервів під очікувані

кредитні збитки на 27,89%;

- аналіз структури кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» за суб'єктами кредитування показав, що найбільшу питому вагу в кредитному портфелі банку займають кредити, які управляються як окремий портфель, тобто непрацюючі кредити. Позитивним є зменшення їх частки в кредитному портфелі банку майже на 5,49 %. Друге місце за питомою вагою в кредитному портфелі банку займають кредити фізичним особам (більше 70 %);

- аналіз галузевої структури кредитного портфеля банку показав, що найбільший обсяг кредитування банку приходить на непрацюючі кредити (кредити, які управляються як окремий портфель), видані до 19 грудня 2016 року. Якщо до 2016 року Приватбанк видавав кредити корпоративному бізнесу, який спеціалізувався на торгівлі нафтопродуктами, виробництві і торгівлі феросплавами, то в 2019-2021 рр. основним напрямом кредитування є кредитні карти фізичних осіб;

- найбільшу питому вагу в кредитному портфелі банку займають кредити з терміном погашення до 1 року. Причому спостерігається тенденція поступового зниження їх питомої ваги в кредитному портфелі з 88,74% до 65,53%. Це призводить до зростання кредитного ризику, оскільки довгострокове кредитування безпосередньо пов'язане з інфляційним знеціненням відсотків за виданими кредитами і несвоєчасним поверненням кредитів;

- з точки зору термінів прострочення і знецінення якості кредитного портфеля банку покращилася, оскільки питома вага знецінених кредитів на кінець 2018 року складала більше 85%, а на кінець 2021 року - 71,96%;

- оцінка показників, які характеризують ефективність управління кредитним портфелем Приватбанку, показала, що знизилася питома вага процентних доходів за кредитними операціями в загальному обсязі процентних доходів на 4,43 %, що оцінюється негативно. Проте показники, які характеризують рівень кредитного ризику і рівень захищеності кредитного портфеля від можливих втрат, свідчить про підвищення ефективності управління кредитним портфелем банку, а значить і підвищенні його якості.

ГЛАВА 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКІВ УКРАЇНИ

3.1. Розробка моделі оцінки рівня управління кредитним портфелем банку

Здійснивши аналіз стану управління кредитним портфелем усіх банків України і найбільшого державного банку АТ КБ «Приватбанк», було визначено, що оцінка рівня управління кредитним портфелем здійснюється на підставі різних кількісних показників, при цьому використовується коефіцієнтний метод. Але розрахунки показали, що деякі коефіцієнти збільшилися, деякі зменшилися, тому отримати узагальнювальну кількісну оцінку управління кредитним портфелем банку, його якістю неможливо. В зв'язку з цим необхідно розробити модель оцінки загального рівня управління кредитним портфелем банку.

Зрозуміло, що метод коефіцієнтів є досить простим, доступним і легким у використанні в практичній діяльності, його можна застосувати для визначення окремих коефіцієнтів. Але для отримання узагальнювальної оцінки рівня управління кредитним портфелем необхідно розробити модель узагальнювального показника, яка дозволить точно оцінити рівень управління кредитним портфелем і динаміку його зміни за певний період, порівнювати рівні управління кредитними портфелями різних банків або одного банку за різні періоди. Для цієї мети можуть бути використані моделі факторного, багатфакторного аналізу, дисперсійні, кореляційно-регресійні. Але їх побудова - досить складний процес. Проте, існують математичні методи, які ще не часто використовуються в економічних дослідженнях, хоча їх використання дозволило б проводити досить коректну математичну обробку

даних, не застосовуючи складні розділи вищої математики, що значно спростило б розрахунки. До таких методів відносяться методи непараметричної статистики - порівняно нова математична дисципліна, яка нині активно розвивається [39].

Непараметричні методи не ґрунтуються на оцінці параметрів (таких як середнє або стандартне відхилення) при описі вибіркового розподілу величини, що цікавить. Популярність непараметричних методів пояснюється простотою математичних засобів. Непараметричні критерії значно менш трудомісткі, а при розподілах, далеких від нормального, ефективніші і точніші, чим параметричні.

Саме методи непараметричної статистики для оцінки рівня управління кредитним портфелем банку установи дають можливість розробити модель, яка б дозволила об'єднати декілька показників, внаслідок чого отримують одне число (рейтинг, індекс, інтегральну оцінку).

Такою моделлю для оцінки рівня управління кредитним портфелем банку може бути динамічна нормативно-індексна модель, побудована за допомогою методів непараметричної статистики. Доцільність практичного застосування цієї моделі підтверджується тим, що методи непараметричної статистики все частіше використовуються в економічних дослідженнях, зокрема для визначення фінансової стійкості банку [40], оцінювання ліквідності і платоспроможності банку і банківської системи в цілому [41].

Основою для розробки моделі стала робота, яка містить опис нормативної моделі системного аналізу фінансової звітності [42]. В основі цієї моделі лежить поняття динамічного нормативу, який є сукупністю показників, впорядкованих за темпами росту. Ранжований ряд показників дає можливість продемонструвати їхню динаміку у взаємному співвідношенні і взаємовпливі, тобто дозволяє оцінити якість кредитного портфеля банку, яка не може бути точно оцінена окремими показниками.

Через це для здійснення об'єктивної оцінки якості кредитного портфеля банку застосовуємо показник динамічного індикатора, який складається з

показників, впорядкованих за темпами їх зростання.

Використання впорядкованого ряду цих критеріїв надає змогу показати показники у динаміці та надає можливість здійснити оцінку якості кредитного портфеля банку, яку не можливо об'єктивно оцінити певним окремим показником.

Динамічний індикатор - це розрахункова величина, яка визначається виходячи з динаміки показників, які характеризують окремі аспекти, і базується на основі матричних обчислень.

Розрахунок динамічного індикатора включає п'ять етапів.

1-й етап: визначення переліку показників, на основі яких буде розраховуватися динамічний індикатор рівня управління кредитним портфелем банку. Цей етап є надзвичайно важливим: від того, наскільки чутливими будуть вибрані окремі показники, залежить точність оцінки рівня управління кредитним портфелем банку.

Доведено, що мала кількість показників не дозволяє отримати точне значення динамічного індикатора, а незначні зміни в динаміці окремих показників можуть привести до його істотних змін. І, навпаки, значна кількість показників призводить до втрати чутливості оцінки до зміни в їх динаміці, тобто значні зміни не призводять до відповідних змін в динамічному індикаторі. Досвід використання довів доцільність використання при впорядковуванні від 5 до 25 показників [41, с.31].

В процесі побудови моделі для комплексної оцінки якості кредитного портфеля банку до динамічного нормативу доцільно включати показники, які використовуються для розрахунку коефіцієнтів, що оцінюють якість кредитного портфеля стосовно кредитного ризику, структури, захищеності з урахуванням їх значимості щодо оцінки якості кредитного портфеля банківської установи (табл. 3.1):

- кредитний портфель банку;
- обсяг проблемних (непрацюючих кредитів банку);
- обсяг зважених класифікованих позик;

- резерви за кредитними операціями;
- процентні доходи за кредитними операціями;
- власний капітал банку.

У табл. 3.1 представлені коефіцієнти, які характеризують рівень управління кредитним портфелем банку, і нормативні співвідношення між темпами їх росту.

Таблиця 3.1

Аналітичні коефіцієнти, які характеризують рівень управління кредитним портфелем банку, і нормативні співвідношення між темпами їх зростання

№	Коефіцієнти	Методика розрахунку	Нормативні зміни співвідношень	Нормативні співвідношення між темпами зростання
1	Коефіцієнт частки проблемних кредитів	$K1 = \text{ПрК} / \text{КП}$	Зменшення	$\text{ПрК} < \text{КП}$
2	Коефіцієнт частки зважених класифікованих позик	$K2 = \text{ЗКП} / \text{КП}$	Зменшення	$\text{ЗКП} < \text{КП}$
3	Коефіцієнт забезпечення проблемних кредитів резервами	$K3 = \text{ПрК} / \text{Рез}$	Зменшення	$\text{ПрК} < \text{Рез}$
4	Коефіцієнт зважених класифікованих позик на одиницю капіталу	$K3 = \text{ЗКП} / \text{ВК}$	Зменшення	$\text{ВК} > \text{ЗКП}$
5	Коефіцієнт доходності кредитного портфеля	$K4 = \text{ПД} / \text{КП}$	Збільшення	$\text{ПД} > \text{КП}$
6	Коефіцієнт покриття кредитів власним капіталом банку	$K5 = \text{ВК} / \text{КП}$	Збільшення	$\text{ВК} > \text{КП}$

2-й етап: визначення співвідношень між показниками. Від правильності встановлення співвідношень між показниками залежить точність отриманої оцінки якості кредитного портфеля банку. На цьому етапі необхідною умовою є дотримання економічної обґрунтованості порівняння кожної пари показників.

Наприклад, коефіцієнт прострочених кредитів показує, яка частка

прострочених платежів припадає на одну гривню кредитного портфеля. Збільшення даного коефіцієнта свідчить про неефективну кредитну політику банку та про зниження якості кредитного портфеля, тому нормативне значення даного коефіцієнта – зменшення. Коефіцієнт забезпечення прострочених кредитів резервами характеризує якість кредитного портфелю банку, а також необхідний середній розмір резервів на кожну одиницю прострочених кредитів. Позитивною динамікою показника вважається зниження його значення.

Однак, не всі встановлені співвідношення між коефіцієнтами мають однозначне трактування, наприклад збільшення обсягів кредитного портфелю банку більш швидкими темпами порівняно з темпами зростання власного капіталу, з одного боку, вказує на розширення можливостей банку щодо залучення коштів, а з іншого – на підвищення загального ризику банку.

За результатами аналізу динамічних співвідношень було виявлено, що не всі попарні порівняння аналітичних показників мають однозначну економічну інтерпретацію.

В результаті аналізу динамічних співвідношень між показниками формують матрицю нормативних співвідношень показників. Кожний елемент матриці нормативних (еталонних) співвідношень m_{ij}^N визначається таким чином:

$$m_{ij}^N = \begin{cases} 1, & \text{коли } i\text{-й показник має зростати швидше за } j\text{-й показник,} \\ -1, & \text{коли } i\text{-й показник має зростати повільніше за } j\text{-й,} \\ 0, & \text{коли нормативне співвідношення між показниками не визначено.} \end{cases} \quad (3.1)$$

3-й етап: побудова матриці фактичних співвідношень темпів зростання показників. Кожний елемент матриці фактичних (еталонних) співвідношень темпів зростання показників m_{ij}^F визначається таким чином:

$$m_{ij}^F(t) = \begin{cases} 1, & \text{коли } I_i(t) > I_j(t) \text{ та } m_{ij}^N \neq 0, \\ -1, & \text{коли } I_i(t) < I_j(t) \text{ та } m_{ij}^N \neq 0, \\ 0, & \text{коли } I_i(t) = I_j(t) \text{ та } m_{ij}^N = 0, \end{cases} \quad (3.2)$$

де

$I_i(t)$ – темп зростання i -го показника в момент часу t ;

$I_j(t)$ – темп зростання j -го показника в момент часу t .

4-й етап: побудова матриці співпадань фактичних та нормативних співвідношень темпів зростання показників. Кожний елемент m_{ij}^C матриці співпадань фактичних і нормативних співвідношень темпів зростання показників визначається таким чином:

$$m_{ij}^C(t) = \begin{cases} 1, & \text{коли } m_{ij}^N = m_{ij}^F(t) \text{ та } m_{ij}^N \neq 0, \\ -1, & \text{коли } m_{ij}^N \neq m_{ij}^F(t) \text{ та } m_{ij}^N \neq 0, \\ 0, & \text{коли } m_{ij}^N = 0. \end{cases} \quad (3.3)$$

5-й етап: розрахунок динамічного індикатора якості кредитного портфеля як співвідношення кількості співпадань нормативних і фактичних співвідношень до кількості нормативних співвідношень за модулем.

$$U(t) = \sum m_{ij}^C / \sum |m_{ij}^N| \quad (3.4)$$

Динамічний індикатор набуває значення в межах від -1 до 1. Якщо в який-небудь момент часу t оцінка $U(t) = 1$, то це свідчить про те, що всі нормативно встановлені співвідношення показників фактично виконуються. Навпаки, якщо $U(t) = -1$, то це означає, що фактичний порядок показників повністю протилежний нормативному. Коли $U(t) = 0$, якість кредитного портфеля знаходиться на гранично допустимому рівні.

Розмір $U(t)$ є показником близькості фактичного і нормативного впорядкування показників.

Для обраних показників визначаємо нормативну матрицю співвідношень між окремими показниками.

Наприклад, для підвищення якості кредитного портфеля показник обсягу кредитного портфеля має зростати швидшими темпами ніж прострочені кредити (ПрК < КП), тому на перетині рядка 2 та стовпця 1 матриці ставимо «1», і навпаки, стовпця 2 та рядка 1 ставимо «-1», що свідчить про

зростання прострочених кредитів повільнішими темпами, ніж зростання кредитного портфелю. Така процедура здійснюється для всіх показників. У випадку якщо нормативного співвідношення між темпами росту показників не виявлено, то у відповідному стовпці і рядку ставимо «0».

Виходячи із принципу транзитивності, якщо $Рез > КП > ПрК$, то $Рез > ПрК$. Тому на перетині рядка 3 і стовпця 1 з'являється «1» і, відповідно, на перетині рядка 1 і стовпця 3 з'являється «-1».

Нормативна матриця співвідношень між визначеними показниками для оцінки якості кредитного портфеля банку наведена в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Матриця нормативних співвідношень між показниками
для оцінки якості кредитного портфеля банку

Показники	ПК	ЗКП	КП	Рез	ПД	ВК
Проблемні кредити банку (ПК)	0	0	-1	-1	-1	-1
Зважені класифіковані позики (ЗКП)	0	0	-1	-1	-1	-1
Кредитний портфель банку (КП)	1	1	0	0	-1	-1
Резерви за кредитними операціями (Рез)	1	1	0	0	0	0
Процентні доходи за кредитними операціями (ПД)	1	1	1	0	0	0
Власний капітал банку (СК)	1	1	1	0	0	0
Всього співвідношень	4	4	4	-2	-3	-3

Далі здійснимо оцінку рівня управління кредитним портфелем АТ КБ «Приватбанк» на основі моделі динамічного індикатора рівня управління кредитним портфелем на підставі фінансової звітності за 2019-2021 роки. Для здійснення розрахунку динамічного індикатора якості кредитного портфеля використані шість показників (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Темп зміни окремих показників АТ КБ «Приватбанк» в 2019-2021 рр.

Показники	Темп зростання, %		
	2019	2020	2021
Проблемні кредити банку (ПК)	97,74	74,89	97,49
Зважені класифіковані позики (ЗКП)	97,91	75,08	97,83
Кредитний портфель банку (КП)	101,41	78,63	104,21
Резерви за кредитними операціями (Рез)	97,81	75,16	98,09
Процентні доходи за кредитними операціями (ПД)	115,69	93,98	101,59
Власний капітал банку (СК)	173,31	96,88	126,11

Виходячи зі значень темпів зміни показників, які характеризують рівень управління кредитним портфелем АТ КБ «Приватбанк», будуюмо матриці фактичних співвідношень темпів зростання показників, які використовуються для оцінки рівня управління кредитним портфелем на кінець 2019, 2020 і 2021 років (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Матриця фактичних співвідношень між показниками для оцінки рівня управління кредитним портфелем АТ «Приватбанк»

Показники	ПК	ЗКП	КП	Рез	ПД	ВК
1	2	3	4	5	6	7
На кінець 2019 року						
Проблемні кредити банку (ПК)	0	0	-1	-1	-1	-1
Зважені класифіковані позики (ЗКП)	0	0	-1	1	-1	-1
Кредитний портфель банку (КП)	1	1	0	0	-1	-1
Резерви за кредитними операціями (Рез)	1	-1	0	0	0	0
Процентні доходи за кредитними операціями (ПД)	1	1	1	0	0	0
Власний капітал банку (СК)	1	1	1	0	0	0

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4	5	6	7
На кінець 2020 року						
Проблемні кредити банку (ПК)	0	0	-1	-1	-1	-1
Зважені класифіковані позики (ЗКП)	0	0	-1	-1	-1	-1
Кредитний портфель банку (КП)	1	1	0	0	-1	-1
Резерви за кредитними операціями (Рез)	1	1	0	0	0	0
Процентні доходи за кредитними операціями (ПД)	1	1	1	0	0	0
Власний капітал банку (СК)	1	1	1	0	0	0
На кінець 2021 року						
Проблемні кредити банку (ПК)	0	0	-1	-1	-1	-1
Зважені класифіковані позики (ЗКП)	0	0	-1	1	-1	-1
Кредитний портфель банку (КП)	1	1	0	0	-1	-1
Резерви за кредитними операціями (Рез)	1	-1	0	0	0	0
Процентні доходи за кредитними операціями (ПД)	1	1	1	0	0	0
Власний капітал банку (СК)	1	1	1	0	0	0

На наступному етапі для обчислення динамічного індикатора рівня управління кредитним портфелем АТ «Приватбанк» сформовано матрицю співпаданя фактичних співвідношень темпів зростання з нормативними співвідношеннями на кінець 2019, 2020 і 2021 років (табл. 3.5).

На підставі матриці співпадань нормативних і фактичних співвідношень між показниками для оцінки якості кредитного портфеля та матриці нормативних співвідношень обчислюємо узагальнюючий показник якості кредитного портфеля комерційного банку – динамічний індикатор $U(t)$ за формулою 3.4 як співвідношення кількості збігів до загальної кількості значень за модулем нормативної матриці.

Таблиця 3.5

Матриця співпадань нормативних і фактичних співвідношень між показниками для оцінки рівня управління кредитним портфелем АТ «Приватбанк» на кінець 2019, 2020, 2021 років

Показники	ПК	ЗКП	КП	Рез	ПД	ВК
На кінець 2019 року						
Проблемні кредити банку (ПК)	0	0	1	1	1	1
Зважені класифіковані позики (ЗКП)	0	0	1	-1	1	1
Кредитний портфель банку (КП)	1	1	0	0	1	1
Резерви за кредитними операціями (Рез)	1	-1	0	0	0	0
Процентні доходи за кредитними операціями (ПД)	1	1	1	0	0	0
Власний капітал банку (СК)	1	1	1	0	0	0
Всього	4	2	4	0	3	3
На кінець 2020 року						
Проблемні кредити банку (ПК)	0	0	1	1	1	1
Зважені класифіковані позики (ЗКП)	0	0	1	1	1	1
Кредитний портфель банку (КП)	1	1	0	0	1	1
Резерви за кредитними операціями (Рез)	1	1	0	0	0	0
Процентні доходи за кредитними операціями (ПД)	1	1	1	0	0	0
Власний капітал банку (СК)	1	1	1	0	0	0
Всього	4	4	4	2	3	3
На кінець 2021 року						
Проблемні кредити банку (ПК)	0	0	1	1	1	1
Зважені класифіковані позики (ЗКП)	0	0	1	-1	1	1
Кредитний портфель банку (КП)	1	1	0	0	1	1
Резерви за кредитними операціями (Рез)	1	-1	0	0	0	0
Процентні доходи за кредитними операціями (ПД)	1	1	1	0	0	0
Власний капітал банку (СК)	1	1	1	0	0	0
Всього	4	2	4	0	3	3

Отже, для АТ «Приватбанк» значення динамічного індикатора $U(t)$ буде наступним:

На кінець 2019 року: $U(t) = 16 / 20 = 0,80$;

На кінець 2020 року: $U(t) = 20 / 20 = 1$.

На кінець 2021 року: $U(t) = 16 / 20 = 0,80$.

Отже, за даними матриці співвідношень нормативних і фактичних значень показників оцінки рівня управління кредитним портфелем банку на кінець 2019 і кінець 2021 року з 20 можливих збігів співпало 16, тобто на 80% матриця фактичних співвідношень відповідала нормативній. На кінець 2020 року значення динамічного показника рівня управління кредитним портфелем банку склало 1, оскільки було 20 збігів нормативних і фактичних співвідношень. Це свідчить про відповідність елементів фактичної матриці нормативній на 100%.

Таким чином, здійснивши моделювання рівня управління кредитним портфелем АТ КБ «Приватбанк», було визначено, що рівень управління кредитним портфелем банку на кінець 2019, 2021 року був на 20% нижче, ніж на кінець 2020 року.

Для підвищення рівня управління кредитним портфелем банк повинен діяти в наступному напрямі: здійснювати заходи зі зменшення проблемних (недіючих) кредитів в кредитному портфелі, щоб зменшити можливі збитки за кредитним портфелем банку.

Отже, динамічний індикатор рівня управління кредитним портфелем банку є узагальнюючим показником, який в цілому дозволяє оцінити рівень управління кредитним портфелем банку за декілька періодів і визначити основні заходи для підвищення якості кредитного портфеля, а значить і рівня управління кредитним портфелем.

3.2. Шляхи підвищення якості кредитного портфелю банківських установ України в сучасних умовах

В результаті оцінки стану управління кредитним портфелем всієї банківської системи України і АТ КБ «Приватбанк» було виявлено, що однією з найбільших проблем є висока питома вага непрацюючих кредитів (NPL). Перехід банківської системи на міжнародну практику визначення непрацюючих кредитів і введення НБУ нових вимог за оцінкою банками розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями (Постанова № 351) дали можливість оцінювати реальний рівень проблемних кредитів, виданих українськими банками. Результат виявився таким, що частка недіючих кредитів в кредитному портфелі банків України на 1 січня 2022 р. складала 30,02 %, на 1 жовтня 2022 року – 33,63%, а частка недіючих кредитів в кредитному портфелі АТ КБ «Приватбанк» складала відповідно 69,92% і 70,04%. За даними НБУ серед країн з найбільшими історичними максимумами питома вага непрацюючих кредитів складала: в 2010 р. в Афганістані - 50%, в Нігерії - 38%, а в Екваторіальній Гвінеї в 2016 р. - 28%. Причому питома вага кредитів, прострочених більш ніж на 90 днів (тобто тих кредитів, надії на повернення яких невеликі), складає майже 80% від усіх непрацюючих кредитів банківської системи України [43, с. 39].

Зменшення обсягу недіючих кредитів та їх частки в кредитному портфелі є однією з головних проблем управління кредитним портфелем банків України. Вона несе в собі значний ризик як для самих банків, так і для їх вкладників, і інших кредиторів, підриває стійкість банківської системи країни в цілому.

Сьогодні при роботі з проблемними кредитами банки дійсноють реструктуризацію кредитів, списують їх або продають з дисконтом (тобто нижче їх вартості).

Для вирішення проблеми наявності значного обсягу недіючих кредитів потрібне впровадження нових інструментів роботи з проблемною

заборгованістю і вдосконалення чинного законодавства України. Це допоможе банкам очистити баланси від проблемних кредитів і покращити стан кредитних портфелів.

Аналіз, проведений в другому розділі роботи, виявив, що з 2018 року спостерігалась позитивна тенденція зменшення частки недіючих кредитів, насамперед завдяки видачі нових кредитів. Але на подальший активний прогрес розраховувати не варто: в Україні мало покупців токсичних портфелів непрацюючих кредитів [44].

Одним з варіантів зменшення непрацюючих кредитів на балансі банку є їх списання, яке використовується, коли немає надії на отримання ефекту від спроб стягнення заборгованості, або проведення заходів зі стягнення є нерентабельними. Кредити списуються за рахунок резерву під кредитні операції в разі неможливості їх повернення. Кредити списуються після того, як керівництво банку використало всі наявні у нього можливості для повернення суми заборгованості, і після того, коли банк продав все заставне майно, яке є у нього в наявності, і суд прийняв відповідне рішення.

Банк використовує сформований резерв для списання (відшкодування) боргу за активом, який віднесений до найнижчої (безнадійною) категорії якості (безнадійна заборгованість), в порядку, встановленому Національним банком України. Рішення про списання безнадійної заборгованості за активом приймається Правлінням банку. У статті 159.4.1 Податкового кодексу України сказано, що банк списує безнадійну заборгованість за рахунок резервів відповідно до порядку, встановленого НБУ і погодженого з Міністерством фінансів України [45]. А на даний момент такого порядку, погодженого з Мінфіном, не існує. Неузгодженість чинного законодавства гальмує списання банками проблемної заборгованості.

Кожен банк самостійно приймає рішення з приводу того, які саме методи доцільніше використовувати для управління проблемною заборгованістю. Це в першу чергу залежить від обраної банком стратегії розвитку і особливостей кредитних продуктів, які пропонуються банком, від можливості залучення

фінансування для підтримки ліквідності, а також наявності вільних фінансових коштів, часу і кваліфікованого персоналу для побудови власної структури по роботі з проблемною заборгованістю.

Але якої б політики не дотримувався банк, не можна раз і назавжди обрати єдине правильне рішення для всіх можливих ситуацій, особливо якщо банк використовує великий спектр різноманітних кредитних продуктів і обслуговує декілька типів клієнтів. Тому найбільш доцільною є гнучка система, яка передбачає різні способи роботи для різних типів заборгованості і етапів її стягнення. Причому при ухваленні рішення необхідно всебічно зважувати всі переваги і недоліки, прогнозувати прибутки і витрати, в тому числі з урахуванням оподаткування. Побудова достовірних прогнозів неможлива без доброго знання якості свого кредитного портфеля, тому для ефективного управління проблемною заборгованістю доцільно її структурувати, тобто розподілити на окремі підпортфелі: за кредитними продуктами, типами боржників, термінами прострочення, причинами її виникнення, наявністю і якістю застави тощо. При цьому для кожного з підпортфелів потрібно обирати свій метод роботи.

Наприклад, передумовами продажу портфеля може бути: його висока рентабельність, відсутність досвіду стягнення проблемної заборгованості і часу для створення відповідних внутрішньобанківських процедур; відсутність штату кваліфікованих і досвідчених співробітників, достатнього для ефективної роботи з існуючим обсягом проблемної заборгованості; велика кількість незначних за розміром кредитів; очікуване погашення не більше 30% заборгованості за рахунок власного стягнення; наближення рівня проблемних кредитів до 30 % від загальних активів банку; дефіцит ліквідності і істотний тиск проблемних активів на капітал; перевищення граничного розміру резервів, який згідно чинного податкового законодавства дозволено відносити на валові витрати. Останнім часом спостерігається тенденція перегляду банками своєї політики на користь продажу портфелів. Розвивається також практика використання методу участі банку у бізнесі проблемного

позичальника. Очищення балансу від непрацюючих активів шляхом передачі їх до пайових інвестиційних фондів доки не поширене і використовується тільки окремими банками.

Перевод заставного об'єкту кредиту в паї можливий в двох варіантах. Перший варіант - коли банк вилучив заставу за проблемним кредитом і вже перевів її до себе на баланс. Інструментом управління проблемною заборгованістю в цьому випадку буде закритий пайовий інвестиційний фонд нерухомості (ЗПФН).

Другий варіант припускає, що об'єкт застави ще не вилучений. Інструментом управління при цьому є закритий кредитний пайовий інвестиційний фонд (ЗКПФ).

Для створення ЗКПФ один або декілька кваліфікованих інвесторів формують закритий фонд грошовими коштами. Гроші спрямовуються на викуп кредитів інших банків, а інвестори натомість отримують паї фонду.

Паї можуть бути обмежені в обороті або мати лістинг і торгуватися на біржі. Прибутки (т. е. отримані відсотки за заборгованістю) виплачуються з фонду пайовикам або накопичуються всередині фонду і реінвестуються.

В результаті цих інтеграцій застави за кредитами йдуть до фонду, а банк отримує паї і дохід з цього фонду. Очевидні переваги і при переводі заставного об'єкту в ЗПФН. По-перше, на балансі банку виникає вже не об'єкт нерухомості або земельна ділянка, а цінні папери, які звільняють банк від сплати податку на майно або землю. По-друге, з'являється можливість оптимізувати виплати з податку на прибуток. Доки отримані прибутки знаходяться всередині фонду, податок на прибуток може не виплачуватися, а реінвестуватися. По-третє, перевівши всі об'єкти до одного фонду, можна компенсувати заборгованість одного об'єкту іншим, який значно краще. Це актуально для ситуації, коли проблемних об'єктів декілька і всі вони мають різну ступінь інвестиційної привабливості. Прибутки всередині фонду можна реінвестувати в що завгодно: в цінні папери, в депозити банку (причому свого). В останньому випадку мультиплікація відсотків поступово нарощує

грошову масу всередині ЗПФН. Таким чином ситуація з проблемним об'єктом оптимізується [46].

Оскільки банк є фінансовою організацією, у нього є досвід і можливості оперувати цінними паперами, якими є паї фонду. Їх можна продати цілком або частками, можна вивести на підконтрольну структуру і управляти нею, продати застави - в банку є цілий арсенал фінансових інструментів по роботі з цінними паперами. І якщо з яких-небудь причин банк не зможе самостійно скористатися цим арсеналом, існують можливості звернутися в спеціалізовані компанії з управління активами.

Інструменти роботи з проблемними активами банку через пайові фонди - відкриті, прозорі, зрозумілі і ефективні. При їх використанні банк завжди може продати об'єкт застави, а отриманий дохід розподілити між пайовиками.

Проблема наявності значного обсягу недіючих кредитів в кредитному портфелі банків України буде загострюватися ще більш у зв'язку з повномасштабною війною, розв'язаною росією на території України.

За оцінками Національного банку України буде втрачено більш 20% кредитного портфеля банківської системи [47]. Вже зараз банки недоотримують велику частину доходів від кредитної діяльності, втрачають частину кредитного портфеля, погіршується його якість, зростатимуть резерви за кредитними операціями, і це негативно впливатиме на капітал банків.

Знищення підприємств, їх майна, житла населення, загибель громадян, які були позичальниками, виїзд частини населення із країни і можливе їх неповернення, зниження платоспроможності громадян через втрату роботи, зменшення зарплат – все це негативно відбивається на якості кредитного портфеля банківських установ України.

Крім того, середня ставка, за якою видавалися кредити до початку воєнних дій, становила 17–18%. Після підняття НБУ з 3 червня 2022 р. облікової ставки до 25%, ставка кредитування має становити не нижче 27–30%. [48]. Зрозуміло, що позичальники не зможуть сплачувати такі високі відсотки, а тому існує ризик збільшення обсягу проблемних кредитів в

банківській системі.

Розбомблені, зруйновані підприємства, біженці, внутрішньопереміщені фізичні особи-позичальники не зможуть сплачувати відсотки, а навіть і повертати раніше взяті позики в той час, коли об'єкти застави знищені. Банки будуть вимушені списувати на збитки частину проблемних кредитів, що призведе до зменшення власного капіталу і необхідності докапіталізації. Але акціонери банків не хочуть докапіталізовувати свої установи у воєнний час. Тому банки вважають за краще «не помічати» реальної ситуації з кредитами [49] і тому не відображають поки ще її в фінансовій звітності.

На наш погляд реальний стан кредитного портфелю банків України можна буде побачити тільки за результатами річної аудованої звітності за 2023 рік. Отже, банкам необхідно йти назустріч клієнтам і проводити реструктуризацію та списання кредитів вже зараз. Крім того, має бути розроблений Нацбанком і Державною податковою службою єдиний для всіх банків підхід до реструктуризації проблемних кредитів. Але податківці розглядають таке списання як прибутки банку – навіть якщо предмет застави знищений. Отже, необхідно внести зміни до нормативно-законодавчих актів щодо покриття збитків кредитної діяльності банківських установ в зв'язку з воєнними діями в Україні державою, міжнародними донорами України, а також агресором.

Висновки за третім розділом:

1. Оцінка рівня управління кредитним портфелем здійснюється на підставі різних кількісних показників, при цьому використовується коефіцієнтний метод. Але розрахунки показали, що одні коефіцієнти збільшилися, інші зменшилися, тому отримати узагальнюючу кількісну оцінку управління кредитним портфелем банку, його якістю неможливо. В зв'язку з цим була розроблена модель оцінки рівня управління кредитним портфелем банку методами непараметричної статистики, яка дозволила об'єднати

декілька показників в один, - динамічний індикатор.

2. Динамічний індикатор рівня управління кредитним портфелем банку, побудований на оцінці близькості значень фактичної і нормативної матриць співвідношень темпів зростання показників, має такі важливі властивості, як системність (оцінка відбиває показники в їх взаємозв'язку і в часі), комплексність (для побудови динамічного індикатора використовуються показники, які відображають найбільш важливі аспекти управління кредитним портфелем банку), і є чутливим до наслідків прийнятих управлінських рішень, оскільки динамічний індикатор визначається на підставі показників динаміки, а будь-яке управлінське рішення знаходить своє відображення в динаміці показників.

3. Динамічний індикатор рівня управління кредитним портфелем банку є інтегральним показником, який в цілому дозволяє оцінити рівень управління кредитним портфелем як окремого банку, груп банків, так і банківської системи в цілому. Він дає можливість розробити шляхи підвищення рівня управління кредитним портфелем.

4. Оскільки однією з найбільш критичних проблем є висока питома вага непрацюючих кредитів (NPL) в кредитному портфелі банків України, тому в третьому розділі були надані шляхи зниження частки NPL в кредитному портфелі банків:

4.1. Прийняття нормативно-законодавчих актів, що регулюють покриття збитків кредитної діяльності банківських установ в зв'язку з воєнними діями в Україні державою, міжнародними донорами України, а також агресором:

- списання безнадійної заборгованості за рахунок сформованого резерву;
- діяльність з управління заборгованістю;
- надання податкових пільг при списанні проблемної заборгованості банками, а також звільнення фізичних осіб від податку на доходи при списанні частини заборгованості.

4.2. Використання нових інструментів роботи з проблемною заборгованістю: очищення балансу від непрацюючих активів шляхом передачі їх до пайових інвестиційних фондів: закритий пайовий інвестиційний фонд нерухомості або закритий кредитний пайовий інвестиційний фонд.

Єдиної схеми роботи з проблемними кредитами не існує - будь-який із запропонованих інструментів може продемонструвати свою ефективність залежно від конкретної ситуації.

ВИСНОВКИ

В результаті дослідження теоретичних і практичних питань управління кредитним портфелем банку можна зробити наступні висновки:

1. Проведений аналіз підходів до сутності поняття «кредитний портфель банку», наведених в літературних джерелах, свідчить про відсутність єдиного і чіткого визначення. Найбільш змістовним є визначення кредитного портфеля як економічно обґрунтованої і структурованої сукупності кредитних угод і зобов'язань, сформованих відповідно до вимог кредитної політики банку, органів банківського нагляду і прийнятного рівня кредитного ризику.

2. Якість кредитного портфеля залежить від таких показників, як мінімальний об'єм прострочених кредитів, кредитів, сплачених з порушенням термінів, списаних кредитів і тому подібне. Відхилення цих показників від стандартних величин, їх збільшення є прямою загрозою зниження доходів, капіталу банку і проявом кредитного ризику портфеля.

3. Управління кредитним портфелем - це сукупність взаємопов'язаних управлінських функцій, прийомів, методів, спрямованих на управління кредитними ресурсами і стосунками, які виникають в процесі надання, супроводу і повернення кредитів, які знаходяться в кредитному портфелі банку, з метою отримання доходу і ефективного функціонування банківської установи. В управлінні кредитним портфелем банку важливу роль грають обрані методи. В першому розділі розглянуті і систематизовані традиційні методи управління кредитним портфелем у банках.

4. Методи управління кредитним портфелем, його якістю невід'ємно пов'язані з управлінням кредитними ризиками і застосовуються як за кожному окремим кредитом, так і за всім кредитним портфелем.

5. Для оцінки ефективності управління кредитним портфелем банку застосовують коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем

банку, який використовується в міжнародній практиці, а також показник ризику кредитного портфеля.

6. Оскільки саме кредитний портфель є найприбутковішим банківським активом, тому формування якісного (оптимального за критеріями доходності і рівнем ризику) кредитного портфеля збільшує потенційний прибуток банку. Найбільш оптимальним кредитним портфелем банку вважається такий портфель, який складається з таких активів, які забезпечують максимально можливу доходність при мінімальному рівні ризику.

7. Якість наданих кредитів безпосередньо впливає на фінансові результати діяльності банку. Зростання проблемних кредитів підвищує ризик недоотримання доходів і неповернення виданих коштів, що може призвести до проблем виконання банком своїх зобов'язань, недоотримання прибутку, а в деяких випадках і до збиткової діяльності. Тому з метою забезпечення фінансової стійкості банки повинні ефективно управляти своїм кредитним портфелем.

8. Проведений аналіз управління кредитним портфелем банків України дозволив зробити наступні висновки:

8.1. Висока питома вага кредитів в активах банків України в 2011-2019 роках (більше 75%) свідчить про те, що банки здійснювали ризикову кредитну політику, за винятком 2013 року. Така політика пов'язана з високими кредитними ризиками, що і підтверджується значним збільшенням резервів для відшкодування втрат за активними операціями, які за 2011-2018 рр. збільшилися в 3,7 рази, а кредитний портфель - лише в 1,4 рази.

8.2. Починаючи з 2019 року, спостерігається тенденція поступового зменшення частки кредитів в активах банків України з 82,3% до 51,9% внаслідок пандемії COVID, і тому банки не могли в повному обсязі надавати кредити. Це супроводжувалося зменшенням резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями з 530,3 млрд.грн. до 298,5 млрд.грн. і зменшенням недіючих кредитів як за абсолютною величиною, так і за питомою вагою в

сукупних валових кредитах. Це свідчить про покращення управління кредитним портфелем банківської системи. Але все одно якість кредитного портфеля залишається низькою, оскільки в кредитному портфелі на початок 2022 є 30,02% недіючих кредитів, які не повертають, відсотки за якими не платять.

8.3. Починаючи з 24 лютого 2022 року, Україна знаходиться в умовах повномасштабної війни. Це безпосередньо впливає на клієнтів-позичальників і відповідно позначається на якості кредитного портфеля банків. За період воєнного часу кредитний портфель збільшився лише на 1,5 млрд.грн. І таке зростання відбулося в результаті збільшення обсягів кредитування суб'єктів господарювання, які отримували кредити на підтримку сільського господарства, енергетику та антивоєнні цілі, підтримку малого і середнього бізнесу за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%». Обсяги кредитування фізичних осіб скоротилися. Під час воєнного стану кредити надавалися лише на поточні потреби населення, іпотечне та автокредитування майже зупинилося.

8.4. Якість обслуговування кредитної заборгованості позичальниками після початку війни помітно погіршилася, що підтверджується зростанням частки непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банків (з 30% до 33,6%), а відповідно і частки резервів за кредитними операціями (з 28% до 31,8 %). Зрозуміло, що і надалі збитки банків від кредитного ризику зростатимуть, і банки можуть втратити велику частину кредитного портфеля.

8.5. Ефективність управління кредитним портфелем банківської системи України за період воєнного часу значно знизилася.

9. Проведений аналіз управління кредитним портфелем АТ «Приватбанк» в 2019-2021 роках дозволив зробити наступні висновки:

- в структурі активів банку питома вага кредитного портфеля в активах є досить низькою (менше 20%);
- обсяги кредитування без урахування резервів під знецінення зменшилися на 16,91 %, а з урахуванням резервів – збільшилися на 36,06 %,

що свідчить про зменшення проблемних кредитів в кредитному портфелі банку і, відповідно, підтверджується зменшенням резервів під очікувані кредитні збитки на 27,89%;

- аналіз структури кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» за суб'єктами кредитування показав, що найбільшу питому вагу в кредитному портфелі банку займають кредити, які управляються як окремий портфель, тобто непрацюючі кредити. Позитивним є зменшення їх частки в кредитному портфелі банку майже на 5,49 %. Друге місце за питомою вагою в кредитному портфелі банку займають кредити фізичним особам (більше 70 %);

- аналіз галузевої структури кредитного портфеля банку показав, що найбільший обсяг кредитування банку приходить на непрацюючі кредити (кредити, які управляються як окремий портфель), видані до 19 грудня 2016 року. Якщо до 2016 року Приватбанк видавав кредити корпоративному бізнесу, який спеціалізувався на торгівлі нафтопродуктами, виробництві і торгівлі феросплавами, то в 2019-2021 рр. основним напрямом кредитування є кредитні карти фізичних осіб;

- найбільшу питому вагу в кредитному портфелі банку займають кредити з терміном погашення до 1 року. Причому спостерігається тенденція поступового зниження їх питомої ваги в кредитному портфелі з 88,74% до 65,53%. Це призводить до зростання кредитного ризику, оскільки довгострокове кредитування безпосередньо пов'язане з інфляційним знеціненням відсотків за виданими кредитами і несвоєчасним поверненням кредитів;

- з точки зору термінів прострочення і знецінення якості кредитного портфеля банку покращилася, оскільки питома вага знецінених кредитів на кінець 2018 року складала більше 85%, а на кінець 2021 року - 71,96%;

- оцінка показників, які характеризують ефективність управління кредитним портфелем Приватбанку, показала, що знизилася питома вага процентних доходів за кредитними операціями в загальному обсязі процентних доходів на 4,43 %, що оцінюється негативно. Проте показники, які характеризують рівень кредитного ризику і рівень захищеності кредитного

портфеля від можливих втрат, свідчить про підвищення ефективності управління кредитним портфелем банку, а значить і підвищенні його якості.

10. З метою оцінки якості кредитного портфеля банку була розроблена модель оцінки якості кредитного портфеля методами непараметричної статистики, яка дозволила об'єднати декілька показників в один - динамічний індикатор. Динамічний індикатор – це розрахункова величина, яка обчислюється виходячи з динаміки показників, що характеризують окремі аспекти на матричних обчисленнях. Динамічний індикатор рівня управління кредитним портфелем банку є інтегральним показником, який в цілому дозволяє оцінити рівень управління кредитним портфелем як окремого банку, груп банків, так і банківської системи в цілому. Він дає можливість розробити шляхи підвищення рівня управління кредитним портфелем.

11. Оскільки однією з найбільш критичних проблем є висока питома вага непрацюючих кредитів (NPL) в кредитному портфелі банків України, тому в третьому розділі були надані шляхи зниження частки NPL в кредитному портфелі банків :

11.1. Прийняття нормативно-законодавчих актів, що регулюють покриття збитків кредитної діяльності банківських установ в зв'язку з воєнними діями в Україні державою, міжнародними донорами України, а також агресором:

- списання безнадійної заборгованості за рахунок сформованого резерву;
- діяльність з управління заборгованістю;
- надання податкових пільг при списанні проблемної заборгованості банками, а також звільнення фізичних осіб від податку на доходи при списанні частини заборгованості.

11.2. Використання нових інструментів роботи з проблемною заборгованістю: очищення балансу від непрацюючих активів шляхом передачі їх до пайових інвестиційних фондів: закритий пайовий інвестиційний фонд нерухомості або закритий кредитний пайовий інвестиційний фонд.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Долан Э. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика; пер. с англ. В. Лукашевича и др. Под общ. ред. В. Лукашевича, М. Ярцева. СПб.: Санкт-Петербург Оркестр, 1994. 490 с.
2. Роуз Питер С. Банковский менеджмент; пер. с англ. М.: Дело, 1997. 768 с.
3. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг; пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. 1018 с.
4. Грюнинг ван Х., Брайович-Братанович С. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском; перевод с англ. М. : Изд. «Весь мир», 2007. 304 с.
5. Белоглазова Г.Н., Кроливецкая Л.П. Банковское дело. Организация деятельности коммерческого банка: учебник. М.: Юрайт, 2012. 422 с.
6. Кабушкин С. Н. Управление банковским кредитным риском: Учебное пособие. М.: «Новое издание». 2012. 251 с.
7. Лаврушин О. И., Валенцева Н. И. Банковские риски : учеб. Пособие. М.: КноРус, 2007. 232 с.
8. Панова Г.С. Кредитная политика коммерческого банка во взаимоотношениях с населением: дис. ... д.е.н.: 08.00.10. URL: <http://www.dissertacii.narod.ru/libr/econ/Panova/Panova1.pdf>
9. Васюренко О. В. Банківські операції: навчальний посібник. 6-те вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 318 с.
10. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А.М. Герасимович, М.Д. Алексєнко, І.М. Парасій -Вергуненко та ін.; за ред. А.М. Герасимовича. К.: КНЕУ, 2006. 600 с.

11. Дзюблюк О. В., Михайлюк Р. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія. Тернопіль, ТНЕУ, 2009. 316 с.
12. Дзюблюк О. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля й управління кредитним ризиком банку в період кризових явищ в економіці. *Журнал європейської економіки*. 2010. № 1. С. 108-125.
13. Кириченко О. А., Міщенко В. І. Банківський менеджмент: підручник; ред. О. А. Кириченко. К: Знання, 2005. 831 с.
14. Криклій О. А. Маслак Н.Г. Управління кредитним ризиком банку: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 86 с.
15. Мороз А.М. Банківські операції: підручник /за заг. ред. Мороза А.М. К.: КНЕУ, 2008. 608с.
16. Примостка Л.О. Управління банківськими ризиками: навчальний посібник / Л. О. Примостка, П. М. Чуприна, Г. Т. Карчева та ін. / за ред. Л.О. Примостки. К.: КНЕУ, 2007. 600 с.
17. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник. 2-ге вид., допов. і переробл. К.: КНЕУ, 2004. 468 с.
18. Гроші та кредит: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; заг. ред. М. І. Савлука. К.: КНЕУ, 2011. 592 с.
19. Чуприна П. М. Підходи до управління кредитним портфелем комерційного банку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01. К.: 2008. 17 с.
20. Благодатин А. А., Лозовский Л. Ш., Райсберг Б. А. Финансовый словарь. М.: ИНФРА-М, 1999. 378 с.
21. Пашков А. И. Оцінка якості кредитного портфеля. *Гроші і кредит*. 2010. № 5. С. 29-30.
22. Челноков, В.А. Банки и банковские операции. Учебное пособие. М.: Высшая школа. 2008. 296 с.

23. Голуб В. М. Управління кредитним портфелем комерційного банку: автореф. дис. ... канд.екон. наук: 08.04.01 / Київ. нац. екон. ун-т. К.: 2004. 19 с.
24. Щибиволок З. І. Аналіз банківської діяльності: навч. посіб. К.: Знання, 2006. 311 с.
25. Цисарь І. Ф., Чистов В. П., Лук'янов А. І. Оптимізація фінансових портфельів банків, страхових компаній, пенсійних фондів. М.: Справа, 1998. 128 с.
26. Современный финансово-кредитный словарь / ред. М. Г. Лапуста и др. М.: ИНФРА, 1999. 526 с.
27. Бугель Ю. В. Управління кредитним портфелем комерційного банку в ринкових умовах господарювання: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Т.: 2009. 20 с.
28. Примостка Л.О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі : Монографія. К.: КНЕУ, 2002. 316 с.
29. Вовк Я. В., Хмеленко О. В. Кредитування і контроль: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 463 с.
30. Дзюблюк О. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля й управління кредитним ризиком банку в період кризових явищ в економіці. *Журнал європейської економіки*. 2010. № 1. С. 108-125.
31. Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Положення, затверджене Постановою Правління НБУ № 351 від 30.06.016 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16> (дата звернення 01.12.2022).
32. Основні показники діяльності банків України. URL: <https://www.bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>
33. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/>
34. Обсяги активних операцій і питома вага непрацюючих активів в цілому по системі. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=48421072>

35. Індикатори фінансової стійкості і довідкові дані. URL: https://bank.gov.ua/files/fsi_table_1.xlsx
36. Приходько Н. В., Каткова А. С. Якість кредитного портфеля банків України в умовах воєнного часу. *Забезпечення сталого розвитку національної економіки*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Миколаїв: НУК, 2022.
37. Офіційний сайт Акціонерного товариства КБ «Приватбанк». URL: <https://privatbank.ua/>
38. Фінансова звітність АТ КБ «Приватбанк». URL: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost>
39. Орлов А.И. Нечисловая статистика. М.: МЗ-прес, 2004. 513 с. URL: <http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/orlovnns.pdf>
40. Примостка Л. О. Методика аналізу фінансової стійкості банку за допомогою динамічного нормативу. *Вісник НБУ*. 2006. № 2. С. 40 - 44.
41. Карчева Г. Т. Використання методів непараметричної статистики для оцінки ризику ліквідності. *Вісник НБУ*. 2007. № 7. С. 31 - 39.
42. Погостинская Н. Н., Погостинский Ю.А. Системный анализ финансовой отчетности. СПб.: Издательство Михайлова В. А. 1999. 96 с.
43. Огородник В. В. Проблемні кредити банків з державною участю в Україні сучасний стан та причини виникнення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 23, частина 2. С. 38-42.
44. Садовничий В. NPL без ручки. URL: https://banksrating.com.ua/wp-content/uploads/2019/05/TOP-50_2019.pdf
45. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 01.12.2022).
46. Рубльова Е. Н. Інструменти управління проблемними кредитами банків. *Вісник Волгоградського інституту бізнесу*. 2018. № 4 (21). С. 200-202.

47. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо підтримки позичальників, майно яких було знищено або зазнало пошкоджень внаслідок збройної агресії російської федерації проти України № 7441-1 від 14.06.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1349924>

48. Ніколайчук С., Дубогриз Є. Фінансова система України в умовах війни. Чи готові банки кредитувати? URL: <https://case-ukraine.com.ua/publications/finansova-systema-ukrayiny-v-umovah-vijny-chy-gotovi-banky-kredytuvaty/>

49. Слепцова Л. (Не)ідеальний шторм: як українські банки протистоять ризикам воєнного часу. 07.09.22. URL: <https://mind.ua/publications/20246661-neidealnij-shtorm-yak-ukrayinski-banki-protistoyat-rizikam-voennogo-chasu>

50. Слепцова Л. Плата за мовчання: українські банки опинилися на порозі кредитної кризи. 27.10.22. URL: <https://mind.ua/publications/20248721-plata-za-movchannya-ukrayinski-banki-opinilisya-na-porozi-kreditnoyi-krizi-bizhenci-ne-v-zmozi-platiti>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Звіт про фінансовий стан АТ КБ «Приватбанк» за 2018 -2021 роки

Найменування статті, млн.грн	На 31.12.2018	На 31.12.2019	На 31.12.2020	На 31.12.2021
1	2	3	4	5
АКТИВИ				
Грошові кошти	27360	45894	49911	52835
Кошти в інших банках	0	27118	25059	26243
Кредити і аванси клієнтам	50140	59544	55021	68218
Поточні податкові активи	184	2257	6660	9978
Інвестиційні цінні папери	180081	152157	221661	222277
Інвестиції в асоційовані компанії	30	3379	2933	1989
Інвестиції в нерухомість	3340	155	30	30
Основні засоби і нематеріальні активи	3793	6480	7642	7362
Інші фінансові активи	1361	2210	3448	2644
Інші нефінансові активи	11759	10529	10160	9720
Усього активів	278048	309723	382525	401296
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ				
Інші залучені кошти	9817	7721	0	0
Кошти банків:	195	201	2	3
Кошти клієнтів:	231055	240621	312708	325303
Відстрочені податкові зобов'язання	136	121	146	159
Інші фінансові зобов'язання	1929	2639	4059	3770
Забезпечення	2821	2363	10687	3651
- резерви за кредитними зобов'язаннями	320	290	329	373
- інше забезпечення	2501	2073	10358	3278
Інші нефінансові зобов'язання	631	1528	2098	1795
Усього зобов'язань	246584	255194	329700	334681
КАПІТАЛ				
Статутний капітал	206060	206060	206060	206060
Емісійний доход	23	23	23	23
Результат від операцій з акціонером	12174	12174	12174	12174
Резерви та інші фонди банку	6211	-660	-2248	-4091
Інші резерви	687	6850	8481	9696
Накопичений дефіцит	-193691	-169918	-171665	-157247
Усього капіталу	31464	54529	52825	66615
Усього пасивів	278048	309723	382525	401296

ДОДАТОК Б

Звіт про прибуток чи збиток та іншій сукупний дохід АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2021 роки

Показники (млн.грн.)	2018	2019	2020	2021
Процентні доходи	30754	33841	33563	35854
Процентні витрати	-14002	-14174	-11961	-6537
Чистий процентний дохід	16 752	19 667	21 602	29 317
Резерв на знецінення кредитів і авансів клієнтам	-6089	-4	-1809	-856
Чисті процентні доходи після вирахування резерву на знецінення кредитів і авансів клієнтам	10 663	19 663	19 793	28 461
Комісійні доходи	19590	24575	27649	35057
Комісійні витрати	-4402	-6386	-8888	-11840
Чисті комісійні доходи	15 188	18 189	18 761	23 217
Прибуток від інвестиційних ЦП і інвестиц.нерухомості	-3638	-1522		
Чисті прибутки від інших фін.активів, які оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	3	8	16 053	-7 634
Чисті прибутки від операцій з іноземною валютою, її переоцінки	3128	9099	-4357	4243
Зменшення корисності від інвестицій в асоційовану компанію			-124	
Інші операційні доходи				
Інші прибутки мінус збитки	1446	2113	1090	1088
Збитки від знецінення приміщень, немат.активів, інвестиц.нерухомості			-256	-873
Знецінення майна, що перейшло у власність банку як заставодержателя	-13	-126		
Адміністративні та інші операційні витрати	-13988	-14815	-26664	-13435
Прибуток/(збиток) до оподаткування	12 789	32 609	24 296	35 067
Доходи / Витрати на податок на прибуток	9	0	6	-17
Прибуток (збиток) за рік	12 798	32 609	24 302	35 050